

2.2.2. Bruine kiekendief (*Circus aeruginosus*)

(Pascal De Munck)

2014-2019

COLOFON		
Titel	ISBPP Bruine kiekendief	
Jaar uitvoering	2014 – 2019	
Opgemaakt door	Gemeentelijk Havenbedrijf Antwerpen Natuurpunt	
Contactpersoon	Laura Verlaeckt	
Revisiestatus	Definitief	

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding.....	59
2. Synthese.....	59
2.1. Voorkomen in het havengebied.....	59
2.2. Voorkomen in Vlaanderen.....	62
2.3. Voorkomen in Europa.....	63
2.4. Beschermingsstatus.....	64
2.5. Ecologische vereisten.....	65
2.5.1. Nestgelegenheid.....	65
2.5.2. Broedsucces.....	65
2.5.3. Foerageergebied.....	65
3. Doelstellingen.....	67
3.1. Gewestelijke instandhoudingsdoelstellingen.....	67
3.1.1. Regionale staat van instandhouding.....	67
3.1.2. Gewestelijke Instandhoudingsdoelstellingen.....	67
3.2. Doelstellingen ISBPP.....	67
3.3. Functioneel ecologische eenheid.....	69
3.4. Meeliftende soorten.....	69
4. Bedreigingen.....	71
4.1. Inkrimping, verbossing en verruiging van broedhabitat.....	71
4.2. Predatie.....	71
4.3. Isolatie broedgebied t.a.v. foerageergebied.....	71
4.4. Verstoring.....	71
5. Maatregelen.....	72
5.1. Type maatregelen ("mogelijkheden").....	72
5.1.1. Beheer van broedgebieden.....	72
5.1.2. Vermijden verstoring/predatie.....	72
5.1.3. Optimaliseren foerageergebieden.....	73
5.2. Concrete maatregelen.....	73
5.2.1. Bewaken van standstill.....	73
5.2.2. Beheerprioriteiten van permanente broedgebieden binnen havengebied.....	74
5.2.3. Beheerprioriteiten van tijdelijke broedgebieden binnen havengebied.....	75
5.2.4. Inrichtingsprioriteiten van permanente broedgebieden binnen havengebied.....	76
5.2.5. Optimaliseren van tijdelijke foerageergebieden binnen havengebied.....	76
5.3. Ruimtelijke allocatie.....	78
6. Verslag overleg actoren over maatregelen.....	86
7. Begroting, planning en prioritering.....	87
8. Controle en evaluatie (monitoring).....	90
8.1. Methodologie.....	90
8.2. Planning.....	92
9. Referenties.....	93

Lijst van figuren

Figuur 1: Gebieden waar Bruine kiekendief minstens één keer gebroed heeft in de periode 2003-2012 (gebaseerd op Gyselings et al., 2004-2013).....	59
Figuur 2: Verspreiding van Bruine kiekendief als broedvogel in de periode 2000 – 2004 (naar Vermeersch et al., 2004).....	62
Figuur 3: Aantal broedparen van Bruine kiekendief in Vlaanderen in de periode 1994-2007 (Anselin & Vermeersch 2010).....	63
Figuur 4: Voorkomen van de Bruine kiekendief in Europa (data opgevraagd via GBIF Data Portal (data.gbif.org, 2012/04/16).....	63
Figuur 5: Het benodigde foerageersucces van mannetjes Bruine kiekendief in relatie tot het aantal nestjongen en de afstand van het foerageergebied tot het broedgebied (Beemster et al. 2011).....	66
Figuur 6: Functioneel ecologische eenheid voor de Bruine kiekendief.....	69
Figuur 7: Tijdelijk foerageergebied Bayervlakte (34,4 ha).....	76
Figuur 8: Tijdelijk foerageergebied Logistiek Park Waasland (38,8ha).....	77
Figuur 9: Ruimtelijke allocatie van broedgebieden binnen de fee (zowel binnen als buiten havengebied) voor Bruine kiekendief gedurende het eerste SBP.....	78
Figuur 10 : Gewenste eindsituatie (na uitvoering SBP).....	79
Figuur 11: Het jachtareaal van de broedende kiekendieven in het referentiejaar 2010 (actieradius 5 km).....	80

Lijst van tabellen

Tabel 1: Overzicht broedparen Bruine kiekendief op linker- en rechterscheldeoever.....	60
Tabel 2: Vergelijking van de oppervlakte vlakvormige rietvegetaties in de referentieperiode, tijdens en na SBP, opgedeeld in functie van het al dan niet permanent karakter van de verschillende gebieden en hun ligging in of buiten het zeehavengebied.....	81
Tabel 3: Vergelijking van de oppervlakte van de voornaamste foerageergebieden in de uitgangssituatie en in het eindbeeld, opgedeeld in functie van het al dan niet permanent karakter van de verschillende deelgebieden en hun ligging ten aanzien van het zeehavengebied.....	83

1. Inleiding

Volgens het Soortenbesluit (M.B. 15 mei 2009) is de Bruine kiekendief een soort waarvoor strikt genomen geen soortenbeschermingsprogramma kan worden opgemaakt. De Second Opinion stelt dat de huidige relatief beperkte mogelijkheden om via artikel 24 van het Soortenbesluit gebiedsgerichte soortenbeschermingsprogramma's op te stellen voor de in de haven voorkomende beschermde soorten geen onoverkomelijke hinderpaal zijn om toch gebiedsgerichte maatregelen te treffen voor meerdere soorten en op die manier afwijkingen te kunnen bekomen op de verbodsbepalingen die betrekking hebben op het individueel voorkomen van soorten. Overige bepalingen in het Soortenbesluit en andere natuurregelgeving bieden immers voldoende aanknopingspunten om op gebiedsniveau bescherming te combineren met flexibiliteit, mits uiteraard met de specificiteit van deze regelgeving wordt rekening gehouden.

In die zin is het nuttig/noodzakelijk om deze soort toch mee op te nemen in het Soortenbeschermingsprogramma "Antwerpse Haven". Om de herkenbaarheid en uniformiteit te bewaren, houden we voor deze soort en de daarop rustende verplichtingen eenzelfde stramen aan als soorten die wel in aanmerking komen voor de opmaak van een SBP conform artikel 24.

2. Synthese

2.1. Voorkomen in het havengebied

Figuur 1: Gebieden waar Bruine kiekendief minstens één keer gebroed heeft in de periode 2003-2012 (gebaseerd op Gyselings et al., 2004-2013)

Het Antwerpse zeehavengebied is één van de belangrijkste broedgebieden van de Bruine kiekendief in Vlaanderen. Sinds de jaren '80 huisvest het havengebied meer dan 10% van de Vlaamse broedpopulatie van deze soort. Desalniettemin zijn de aantallen broedparen in het havengebied tijdens de laatste 10 jaar sterk afgenomen van 25-27 broedparen in 2003-2004 tot 12-15 broedparen in 2009-2010 (Gyselings et al, 2011).

Op linkeroever broedt deze soort jaarlijks in de rietvelden op de schorren langs de Schelde en in de rietkragen van de Grote Geule, het Groot Rietveld, Steenlandpolder, Haasop en de zone Logistiek Park Waasland. Voorts kwam de soort tijdens de laatste 10 jaren ook tot broeden op diverse locaties in het industriegebied en in enkele, al dan niet tijdelijke, natuurcompensatiegebieden van het Deurganckdok zoals Verrebroekse Plassen en Drijdijck. Het aantal broedparen op de linkeroever is sinds de jaren '90 meer dan gehalveerd van meer dan 30 broedparen naar 13-11 broedparen in 2009-2010 (Gyselings et al, 2011).

Op rechteroever handhaaft de soort zich momenteel als broedvogel in de cluster Rangeerstation Antwerpen Noord waar in 2009 en 2010 telkens 4 broedparen werden vastgesteld (Gyselings et al, 2011).

Tabel 1 geeft een overzicht van het aantal broedparen Bruine kiekendief op de linker- en de rechterscheldeoever van 2003 tot en met 2012. Voor de linkerscheldeoever werden de aantallen broedparen overgenomen uit de jaarverslagen van de Beheercommissie Natuur LSO van de respectievelijke jaren 2003 tot en met 2012. Voor de rechterscheldeoever werden de aantallen overgenomen uit waarnemingen.be en vanaf 2009 uit de jaarverslagen van de Beheercommissie Natuur RSO.

Tabel 1: Overzicht broedparen Bruine kiekendief op linker- en rechterscheldeoever

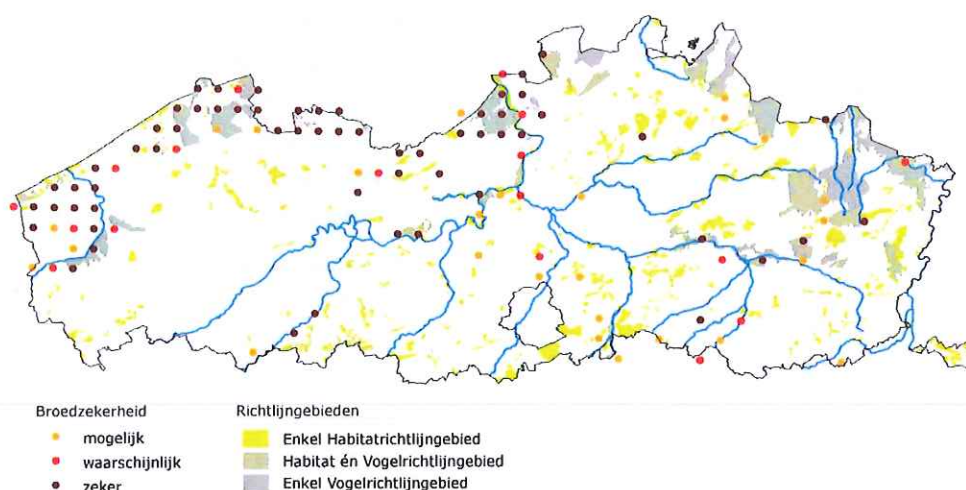
Jaar	Aantal bp LSO	Aantal bp RSO	Locaties
2003	21-22		Opgespoten Mida Steenlandpolder Verrebroekse plassen Zuidelijke groenzone (ruime zin) Groot Rietveld Opgespoten deel VRL-gebied (Bayervlakte, zone Deurganckdok, Geslecht, ...) Putte Weide Schor Ouden Doel Ketenisseschor Grote Geule
2004	26	2	Opgespoten Mida Verrebroekse plassen Zuidelijke groenzone (ruime zin) Groot Rietveld Opgespoten deel VRL-gebied (Bayervlakte, zone Deurganckdok, Geslecht, ...) Schor Ouden Doel Rangeerstation Antwerpen Noord
2005	23	1	Steenlandpolder Drijdijck Verrebroekse plassen Zuidelijke groenzone (ruime zin) Groot Rietveld Putte Weide

Jaar	Aantal bp LSO	Aantal bp RSO	Locaties
			Schor Ouden Doel Grote Geule Polders Verlegde Schijns
2006	21	4	Steenlandpolder Verrebroekse plassen Zuidelijke groenzone (ruime zin) Groot Rietveld Noordelijk poldergebied Schor Ouden Doel Grote Geule Rangeerstation Antwerpen Noord
2007	11-12	3	Haasop Groot Rietveld Noordelijk poldergebied Schor Ouden Doel Rangeerstation Antwerpen Noord
2008	15	3	Steenlandpolder Haasop Groot Rietveld Schor Ouden Doel Ketenisseschor Opgespoten terreinen en werfzones Poldergebieden Rangeerstation Antwerpen Noord
2009	13	4	Haasop Groot Rietveld Schor Ouden Doel Ketenisseschor Poldergebieden Binnenmoeras De Kuifeend De grote Kreek Verlegde schijns
2010	11	4	Steenlandpolder Haasop Groot Rietveld Schor Ouden Doel Ketenisseschor Grote Geule Poldergebieden Binnenmoeras Verlegde schijns
2011	9	2	Groot rietveld Verlegde schijns

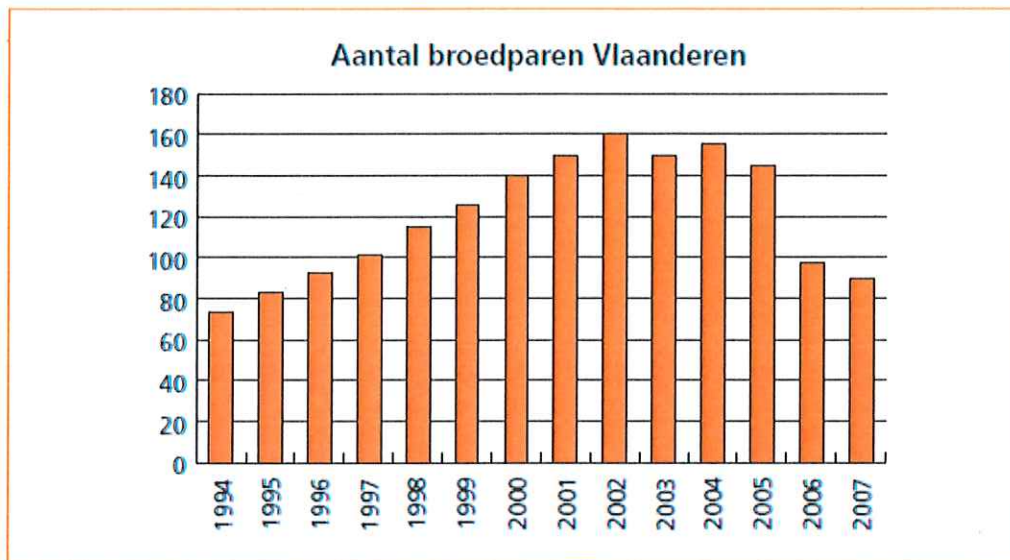
Jaar	Aantal bp LSO	Aantal bp RSO	Locaties
			Schor Ouden Doel Ketenisseschor Grote geule Polders
2012	8	4	Haasop Groot rietveld Schor Ouden Doel Grote geule Polders De Kuifeend Binnenmoeras Verlegde Schijns

2.2. Voorkomen in Vlaanderen

De Bruine kiekendief is voornamelijk een zomervogel vanaf april tot oktober. Het is een vrij schaarse broedvogel van voornamelijk kustpolders, de grote havengebieden (Antwerpen en Zeebrugge), het Oost-Vlaamse Krekengebied en omliggende polders, maar ook geschikte biotopen in het binnenland. Jaarlijks overwinteren wel enkele exemplaren tijdens zachte winters, bij voorkeur in de polders. Tussen mid jaren '70 en 2002 nam het aantal broedparen van de Bruine kiekendief in Vlaanderen gestaag toe van amper 20 tot een 140 à 160 broedparen. Deze opmars was deels te wijten aan een betere bescherming van roofvogels en een beperkter gebruik van persistente pesticiden in de landbouw, en ging gepaard met een opmerkelijk verschuiving in westelijke richting, van de Noord-Limburgse moerasgebieden naar de Schelde- en Kustpolders (Adriaens et al., 2008). Vanaf 2005 vertoonde de soort in verschillende kerngebieden in Vlaanderen, inclusief het Antwerpse havengebied, een opvallend negatieve trend (Vermeersch & Anselin 2009).

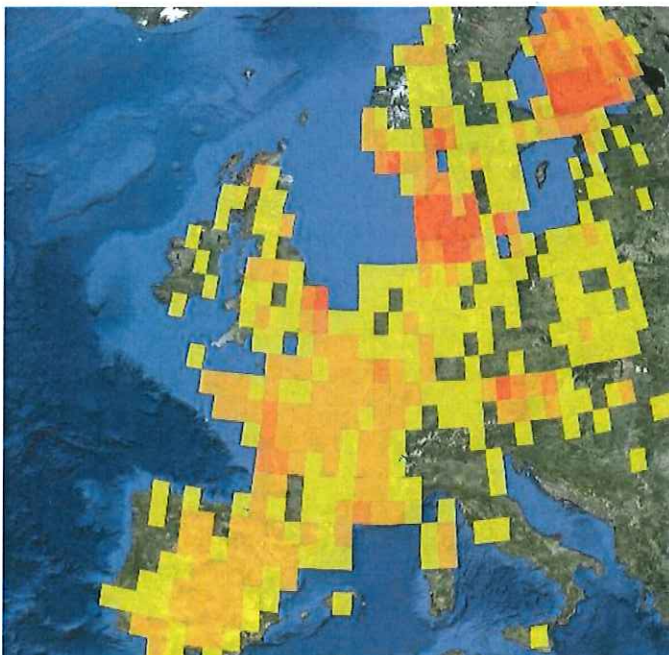
Figuur 2: Verspreiding van Bruine kiekendief als broedvogel in de periode 2000 – 2004 (naar Vermeersch et al., 2004)

Figuur 3: Aantal broedparen van Bruine kiekendief in Vlaanderen in de periode 1994-2007 (Anselin & Vermeersch 2010).

2.3. Voorkomen in Europa

Het broedareaal omvat heel Europa behalve IJsland en noordelijke delen van Scandinavië en het Verenigd Koninkrijk. Het overgrote deel van de Europese populatie overwintert in Afrika (Adriaens et al., 2008). In de periode 1970-1995 kende de soort een belangrijke toename in grote delen van West en Noord Europa, die vooral te wijten was een reductie in pesticidengebruik, een betere bescherming en minder vervolging. In het zuiden van Europa was er echter sprake van een continue afname in diezelfde periode, te wijten aan habitatdestructie, verdroging en loodvergiftiging (Hagemeijer & Blair 1997).

Figuur 4: Voorkomen van de Bruine kiekendief in Europa (data opgevraagd via GBIF Data Portal (data.gbif.org, 2012/04/16)

2.4. Beschermingsstatus

De Bruine kiekendief staat vermeld in Bijlage I van de Vogelrichtlijn waardoor er speciale beschermingsmaatregelen moeten getroffen worden om het leefgebied van deze soort te beschermen, opdat ze daar kunnen voortbestaan en voortplanten.

In het Besluit van de Vlaamse Regering met betrekking tot soortenbescherming en soortenbeheer staat de Bruine kiekendief op bijlage 1 vermeld onder categorie 2. Dit betekent dat voor deze paraplu-soort de basisbeschermingsmaatregelen van toepassing zijn.

- Volgens artikel 10, § 1 van het soortenbesluit is het verboden specimens van de soort opzettelijk te doden, te vangen en opzettelijk en betekenisvol te verstoren, in het bijzonder tijdens de perioden van de voortplanting, de afhankelijkheid van de jongen, de overwintering en tijdens de trek. Verder is het eveneens verboden de eieren van de soort opzettelijk te vernielen, te beschadigen of te verzamelen.
- Volgens artikel 14, § 1 van het soortenbesluit is het verboden de nesten, voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van de soort opzettelijk te vernielen, te beschadigen of weg te nemen.
- Van de beschermingsbepalingen van de tot categorie 2 behorende soorten kan worden afgeweken onder de voorwaarden van artikel 20, § 1, § 3 en § 4.

§ 1. Met betrekking tot de beschermde soorten kunnen er specifieke afwijkingen verleend worden van de bepalingen in onderafdeling 1 tot en met 4 om een of meer van de volgende redenen :

- 1° in het belang van de volksgezondheid of de openbare veiligheid;
- 2° in het kader van dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale en economische aard, en voor het milieu gunstige effecten;
- 3° in het belang van de veiligheid van het luchtverkeer;
- 4° ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, visserij of wateren of aan andere goederen in eigendom of gebruik;
- 5° ter bescherming van de wilde fauna of flora, of ter instandhouding van de natuurlijke habitats;
- 6° voor doeleinden in verband met onderzoek of onderwijs, reproductie of herintroductie, alsook voor de daartoe benodigde kweek;
- 7° om het onder strikt gecontroleerde omstandigheden mogelijk te maken op selectieve wijze en binnen bepaalde grenzen een beperkt en vastgesteld aantal van bepaalde specimens te vangen, te plukken of in bezit te hebben.

§ 3. Ten aanzien van de vogelsoorten vermeld in bijlage 1, zijn de volgende mogelijkheden tot afwijking niet van toepassing:

- 1° de mogelijkheid vermeld in § 1, 2°;
- 2° de mogelijkheid vermeld in § 1, 4°, wat de voorkoming aangaat van belangrijke schade aan andere goederen dan gewassen, vee, bossen, visserij of wateren

§ 4. Afwijkingen op grond van dit artikel kunnen alleen maar toegestaan worden als de volgende voorwaarden zijn vervuld :

- 1° er mag geen andere bevredigende oplossing bestaan;
 - 2° de afwijking mag geen afbreuk doen aan het streefdoel om de populaties van de soort in kwestie in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan, op lokaal niveau of op Vlaams niveau.
- Voor deze soorten zijn geen, aan planologische bestemming verbonden vrijstellingen, zoals vermeld in artikel 11 en 15 mogelijk

Op de Vlaamse rode lijst van de broedvogels (Devos et al., 2004) staat de Bruine kiekendief vermeld in de categorie "Momenteel niet bedreigd" (N). Dit zijn soorten, die niet aantoonbaar zijn achteruitgegaan of zelfs toegenomen zijn en momenteel niet zeldzaam zijn, of soorten die, door het voorkomen in een niet bedreigd habitat, weinig risico lopen om in één van de categorieën "Uitgestorven" tot "Achteruitgaand" terecht te komen. Echter, indien de sterke achteruitgang van de broedaantallen tijdens de afgelopen vijf jaar zich verder doorzet, dan mag men verwachten dat deze soort in een volgende editie van de Vlaamse rode lijst opnieuw in de categorie 'Bedreigd' zal terechtkomen.

2.5. Ecologische vereisten

De Bruine kiekendief is een soort van open, laaggelegen vochtige gebieden met een aansluitende combinatie van voldoende nestgelegenheid en geschikte foerageergebieden.

2.5.1. Nestgelegenheid

Als nestplaats dienen voornamelijk – en in het havengebied uitsluitend – rietvelden, al dan niet langs open water (kreeken, meren of plassen). De soort vertoont daarbij een uitgesproken voorkeur voor grotere (minstens 5 ha, bij voorkeur 10 ha of groter), ongestoorde open rietvelden met weinig tot geen bomen (minder dan 10 bomen / ha), met weinig (< 10 cm) tot geen fluctuaties in het waterpeil tijdens het broedseizoen, en die niet toegankelijk zijn voor grondpredatoren zoals de vos (Cramp 1980). In deze rietvelden wordt het nest gemaakt op een droge hoop plantenresten in de natte vegetatie (Adriaens et al., 2008).

In open cultuurlandschappen broedt de Bruine kiekendief ook in brede (> 2m) rietkragen langs vochtige weilanden en voedselrijke cultuurlanden. Voorts werd onlangs in sommige gebieden een trend vastgesteld waarbij de soort ook in toenemende mate tot broeden komt in uitgestrekte graanvelden en hooilanden (Vermeersch et al, 2004).

2.5.2. Broedsucces

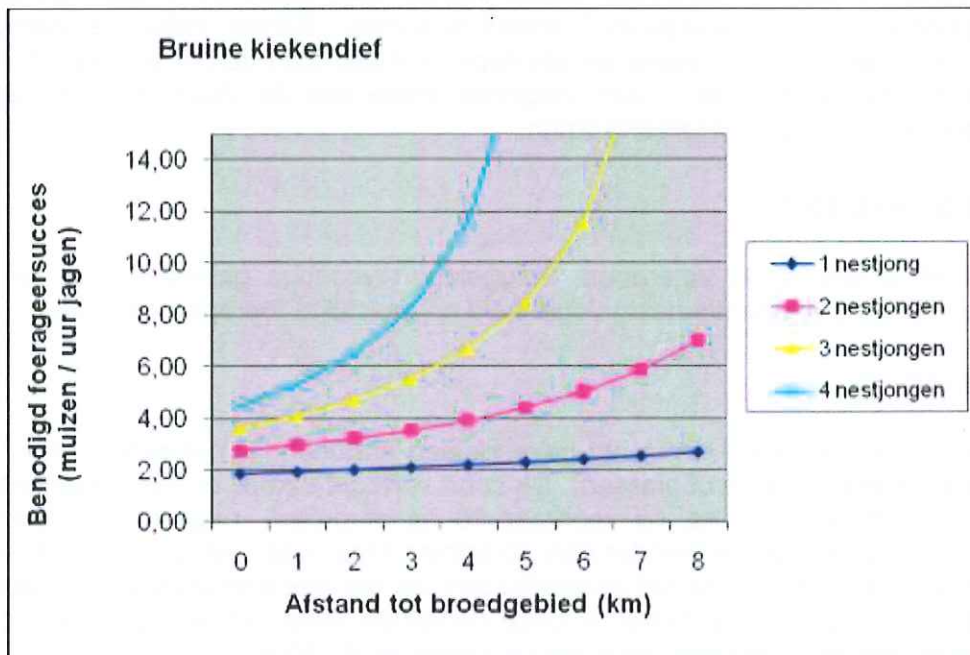
Dijkstra et al. (1995) berekenden dat voor een stabiele populatie over een reeks van jaren een gemiddeld broedsucces van 1,97 jongen per broedpaar noodzakelijk is. Van het havengebied zijn geen gegevens over het broedsucces gekend. Nader onderzoek naar het broedsucces van Bruine kiekendief in het havengebied is dan ook gewenst.

2.5.3. Foerageergebied

De Bruine kiekendief jaagt in hoofdzaak op kleinere zoogdieren (voornamelijk muizen en ratten, maar ook konijnen) en vogels (water- en zangvogels) van 10-675 gram. Andere prooien zijn grotere insecten, amfibieën, (dode) vissen en aas (Cramp 1980). De voedselbehoefte van een volwassen Bruine kiekendief is 135 gram per dag en die van een juveniele vogel 155 gram. Als foerageergebied wordt het volledige landschap tot op 5 km afstand van het nest gebruikt, inclusief wetlands, graslanden en akkers (met voorkeur voor wintergranen). Bij het jagen worden verder ook lijnvormige elementen afgevoegen zoals rietkragen langs perceelsranden. Volgens de in Vlaanderen gehanteerde LSVI-tabellen dient elk broedpaar te beschikken over een foerageergebied van minstens 100 tot 200 ha. (Adriaens et al., 2008). Deze oppervlakte kan echter sterk variëren in functie van het type foerageergebied. Zo raamde een studie in Nederland het areaal aan foerageergebied dat een Bruine kiekendief nodig heeft op 33-66 ha in optimaal foerageer-/natuurgebied en op 1000 ha in intensief agrarisch gebied (Brenninckmeyer et al. 2006).

Figuur 5 toont het belang van foerageergebied dichtbij het broedgebied (Beemster et al. 2011). Om een broedsucces te behalen dat voldoende is om de populatie op peil te houden (gemiddeld 2 jongen per broedpaar) moet een Bruine kiekendief oftewel een zeer hoog foerageersucces van 4 tot 5 prooien per uur halen op ca 5 km afstand van het broedgebied,

oftewel op kortere afstand kunnen foerageren, namelijk op ca 2 km van het broedgebied. De grafiek toont duidelijk aan dat het aantal groot gebrachte jongen afneemt naargelang de afstand tussen broed- en foerageergebied toeneemt.

Figuur 5: Het benodigde foerageersucces van mannetjes Bruine kiekendief in relatie tot het aantal nestjongen en de afstand van het foerageergebied tot het broedgebied (Beemster et al. 2011).

Een onderzoek naar het foerageersucces in de Nederlandse Flevopolders in 2010 indiceerden een hoger jachtsucces in natuurgebieden (4,5 gevangen prooien per uur jagen) dan in landbouwgewassen (3,1 prooien per uur jagen) (Beemstra et al (2011)). In deze studie bleken akkers met wintergraan tot vijf maal zo intensief bezocht door jagende kiekendieven dan alle andere gewassen samen. Op korte afstand van het broedgebied (0-3 km) foerageerden de kiekendieven nauwelijks in landbouwgewassen, doch bijna uitsluitend in natuurgebieden. Bovenstaande conclusies van één jaar studie zijn louter indicatief en kunnen niet zondermeer gereflecteerd worden op het havengebied: het voedselaanbod op akkers (muizen) kan immers sterk verschillen van jaar tot jaar, terwijl ook het aanbod van natuur- en landbouwgebieden in relatie tot de afstand met de broedgebieden in de Flevopolders wel degelijk verschilt van de situatie in en rond het havengebied.

3. Doelstellingen

3.1. Gewestelijke instandhoudingsdoelstellingen

De bijdrage van Vlaanderen voor de instandhouding van de Bruine kiekendief in Europa wordt als belangrijk ingeschat.

3.1.1. Regionale staat van instandhouding

- Areaal: gunstig. Het huidig areaal (2500 km²) is groter dan het areaal bij aanmelding. Enkel in de Kempen verdween de soort uit enkele kilometerhokken. Vooral in de Kustpolders en het Antwerpse havengebied is de toename groot.
- Populatie: gunstig. De soort nam toe van 25 broedparen in de periode 1973-1979 tot ca 150 in 2000-2002. Sindsdien is de populatie stabiel met weliswaar een zeer recente afname in enkele kerngebieden.
- Habitatkwaliteit: gunstig. In Vlaanderen broedt de soort verspreid over de Kustpolders, het Meetjesland en het Antwerpse havengebied. Elders komt hij ook lokaal voor in riviervalleien en grote plassencomplexen. Voorwaarde hierbij is de aanwezigheid van voldoende brede rietkragen of rietlanden waarin het nest wordt gebouwd. Een beperkt deel van de populatie broedt in cultuurland (graanakkers, luzerne- en/of koolzaadvelden).
- Toekomstperspectieven: gunstig.

3.1.2. Gewestelijke Instandhoudingsdoelstellingen

- Behoud van het huidige areaal
- Behoud van een populatie van minimum 135 broedparen
- Verbetering van de kwaliteit van het leefgebied van de actuele populaties:
 - Uitbreiden en verbeteren van de rietlanden in de vroegere broedgebieden
 - Aanleg van nieuwe rietlanden oa in de compensatiegebieden t.g.v. de Antwerpse en Zeebrugse havenuitbreiding en als invulling van het Sigmaphan
 - Instandhouding van voldoende kwalitatieve open ruimte (bij voorkeur braakliggend of extensief beheerd terrein) rond de broedgebieden als foerageergebied
 - Actieve nestbescherming van in cultuurland broedende paren

Het SBZ-V 'Schorren en polders van de Beneden-Schelde' is aangeduid als "essentieel" gebied voor het realiseren van bovenstaande gewestelijke doelen. Het SBZ-V 'De Kuifeend en Blokkersdijk' is in die context aangeduid als "zeer belangrijk".

3.2. Doelstellingen ISBPP

In afwachting van de volledige realisatie van de natuurkernstructuur ter borging van de doelstellingen van respectievelijk 28-32 broedparen voor LSO en 2-4 broedparen voor RSO buiten de haven, dient tijdens de duur van het SBP Haven **een volledige standstill** voor de Bruine kiekendief gerespecteerd te worden. Conform de Second Opinion vertaalt deze standstill-doelstelling zich – op basis van het referentiejaar 2010 - in **het behoud van minstens 8 broedparen van Bruine kiekendief in het havengebied** (Arcadis, 2012)¹. Dit vergt de instandhouding van minimaal **80 ha vlakvormig rietmoeras als broedgebied**, verspreid over zones met een rietoppervlakte per gebied van bij voorkeur > 10 ha doch minstens 5 à 10 ha, en **minimaal 1500 ha geschikt foerageergebied** (zie verder).

¹ In 2010: 2bp Verlegde Schijns, 2bp Binnenmoeras, 1bp Steenlandpolder, 3bp Haasop (Second Opinion p107/186)

Permanente EI-gebieden die voldoen aan het oppervlaktecriterium broedgebied zijn de Grote Kreek, Haasop en Steenlandpolder. Naast een optimalisatie van deze gebieden zal ook in alle huidig resterende broedplaatsen van Bruine kiekendief in het havengebied een **strikte standstill** moeten gerespecteerd worden tot op het moment dat alternatieven in de natuurkernstructuur buiten het havengebied gerealiseerd zijn. Op basis van de huidige toestand geldt deze strikte standstill op de rietzones in de Verlegde Schijns en het Binnenmoeras op rechteroever, en de Verrebroekse Plassen op linkeroever. De afstemming van de inname van deze gebieden met de realisatie van de natuurkernegebieden buiten de haven is voorzien binnen de faseringsnota LSO en de milderende maatregelen van het MMHA.

Om te kunnen voldoen aan de oppervlakterequirements van de meelifende soorten (zie verder) dient de oppervlaktedoelstelling voor broedgebied conform de LSVI-tabellen voor Roerdomp minstens twee gebieden van minstens 30-50 ha en bij voorkeur meer dan 50 ha rietland in stand gehouden te worden, waarvan 30-35% uit open water bestaat (zie G-IHD's en LSVI-tabellen) (zie verder). Gecombineerd met de eerder vermelde doelen voor Bruine kiekendief dient de 80ha oppervlaktedoelstelling voor grote vlakken riet voor Roerdomp aangevuld met 30-35% open water, dus een totale oppervlaktedoelstelling van **104-108 ha waarvan 24-28 ha open water en 80 ha vlakvormig rietmoeras, waarvan bij voorkeur minstens twee clusters van 18-36 ha rietmoeras aansluitend op 12-14 ha open water.**

Inzake netwerkbehoefte (in concreto: aansluiting broed- en foerageergebieden voor Bruine kiekendief) zullen de in de Second Opinion aangeduide zones EI grijs, EI bruin en EI buffer zowel op linker- als rechteroever, wegens inname van braakliggende terreinen steeds belangrijker worden als foerageergebied en/of als passage naar de belangrijke jachtgebieden in de natuurkernstructuur en overige foerageergebieden buiten de haven (Arcadis, 2012). Volgens de LSVI-tabellen is er nood aan minstens 100 ha geschikt jachtgebied per broedpaar om van een goede LSVI te kunnen spreken. Er is vooral nood aan voldoende jachtgebied binnen een radius van 5 km rond de broedgebieden. De totale oppervlakte van het EI-netwerk en de natuurkernegebieden buiten de haven volstaan – strikt genomen - om de oppervlaktedoelstelling voor foerageergebied van de 8 broedparen die binnen de haven broeden te borgen, met name telkens minimaal 400 ha op rechter- en linkeroever.

Op linkeroever worden dezelfde natuurkernegebieden evenwel momenteel ook reeds benut als foerageergebied door de Bruine kiekendieven die in de natuurkernstructuur buiten het havengebied broeden. In 2010 broedden er op LSO 7 broedparen buiten havengebied, op RSO broedde geen enkel broedpaar buiten het havengebied². Om op de LSO een minimaal foerageergebied van 4 broedparen binnen havengebied en 7 broedparen buiten havengebied (totaal 11 broedkoppels op linkeroever) te vrijwaren dienen tijdens de duurtijd van dit eerste soortenbeschermingsprogramma minstens (400 ha + 700 ha =) 1100 ha geschikt foerageergebied op linkeroever gevrijwaard te blijven. Dit resulteert in een totale oppervlaktedoelstelling aan geschikt foerageergebied op LSO en RSO van 1500 ha.

Om de beoogde doelpopulatie van respectievelijk 28-32 broedparen op LSO en 2-4 broedparen op RSO van voldoende voedsel te kunnen voorzien zullen ook de omliggende polders buiten het havengebied als foerageergebied moeten worden ingeschakeld. In de Geactualiseerde Principes voor het Strategisch Plan Linkerscheldeoevergebied (2004) is – ondermeer onder principes 25 en 33 - gesteld dat ook in het omliggende poldergebied natuurwaarden kunnen ontwikkeld worden onder de voorwaarde dat deze *“mits toepassing van het principe van meervoudig ruimtegebruik met een verdere economische leefbare*

² In 2009 broedden er in totaal 12 koppels op LSO + RSO (6 in haven, waarvan 2 in Haasop, 1 in Binnenmoeras, 1 in Kuifeend, 1 in Grote kreek en 1 in Verlegde Schijns en 6 buiten de haven, waarvan 1 in Ketenisseschor, 2 in Schor Ouden Doel, 2 in Groot rietveld en 1 in polder LSO) In 2010 broedden er in totaal 15 koppels op LSO +RSO (8 in haven, waarvan 1 in Steenlandpolder, 3 in Haasop, 2 in Binnenmoeras en 2 in Verlegde Schijns en 7 buiten de haven, waarvan 1 in Ketenisseschor, 2 in Schor Ouden Doel, 2 in Groot rietveld, 1 in Grote geule en 1 in polder LSO)

landbouw verzoenbaar zijn". Het belang van deze ondersteunende maatregel wordt bevestigd in de Faseringsnota (d.26/08/2010), p.23. Conform deze nota zal door de Vlaamse overheid in deze gebieden naar zittende landbouwers toe een actief beleid gevoerd worden om delen van hun percelen onder een beheerregime te brengen met het oog ondermeer op effectieve benutting van deze gebieden als foerageergebied voor de Bruine Kiekendief. In het kader van dit ISBPP zullen dergelijke maatregelen verder worden uitgewerkt.

3.3. Functioneel ecologische eenheid

Vanwege de opname van Bruine kiekendief en verschillende van de meeliftende soorten in de S-IHD van de SBZ's op linker- en rechteroever is de functionele ecologische eenheid voor het ISBPP Bruine kiekendief het havengebied + natuurkerngebieden buiten het havengebied (als foerageergebied).

Figuur 6: Functioneel ecologische eenheid voor de Bruine kiekendief

3.4. Meeliftende soorten

Meeliftende soorten van Bruine kiekendief en Blauwborst (voor habitattypen rietmoerassen met bijhorend open water) zijn:

- Strikt beschermde, havenspecifieke soorten: Roerdomp, Woudaap, Baardmannetje, Snor, Tafeleend, Krakeend, Kuifeend, Slobeend, Lepelaar, Dodaars, Georde fuut, Knobbelzwaan, Rietgors, Rietzanger, Kleine karekiet, Cetti's zanger, Sprinkhaanzanger, Bosrietzanger, Vroege glazenmaker, Zuidelijke heidelibel
- Strikt beschermde, niet-havenspecifieke soorten: Porseleinhoen, Zomertaling, Gewone pad, Bruine kikker, Groene kikker complex (Bastaardkikker, Europese meerkikker), Alpenwatersalamander, Kleine watersalamander, Bruine korenbout, Glassnijder, Variabele waterjuffer

Net zoals voor de Bruine kiekendief zal de duurzame instandhouding van de meeliftende soorten op termijn in eerste instantie ook in de natuurkernstructuur moeten gerealiseerd worden, en zal het EI-netwerk op termijn daarbij enkel een aanvullende en ondersteunende rol vervullen. In afwachting daarvan dient evenwel ook voor deze soorten te worden uitgegaan van een stand-still binnen het gehele havengebied.

Hieronder worden de oppervlaktevereisten voor het bereiken van een standstill voor de meeliftende IHD-broedvogels (Roerdomp, Woudaap, Baardman en Snor) getoetst aan de oppervlakte-doelen voor Bruine kiekendief.

Roerdomp

Volgens de LSVI-tabellen heeft de Roerdomp minstens 50 ha geschikt 'rietland' per broedpaar nodig voor een gunstige LSVI en 30-50 ha voor een voldoende LSVI, inclusief 15 ha open water. Voorts dient geschikt 'rietland' voor Roerdomp overjarige waterrietzones van minstens 25 en bij voorkeur 100 m breed te bevatten, evenals minimaal 0,5 tot 1,5 km geschikte randzones (waterriet, beschut water en waterriet, beschut grasland) per territorium. De oppervlakte-doelstelling voor de 'paraplusort' Bruine kiekendief van 80 ha grote aaneengesloten rietmoerassen kan dus in theorie volstaan voor de borging van 2 broedparen Roerdomp indien deze zodanig ingericht worden dat ze aan alle kwaliteitsvereisten van de roerdomp voldoen, inclusief de vereiste van minstens 30-35% (24 - 28 ha) open water direct aanpalend aan het riet. De totale oppervlakte-doelstelling voor beide soorten wordt binnen dit ISBPP daarom gesteld op 80ha vlak riet + 24-28ha open water.

Op rechteroever broeden er momenteel geen Roerdampen. Op linkeroever varieerde het aantal broedparen in de periode 2003-2010 tussen 0 en 3 broedparen. Het Groot Rietveld is daarbij het belangrijkste broedgebied, maar de soort kwam ook sporadisch tot broeden in Haasop (1 bp in 2007) en in de Verrebroekse Plassen (1 bp in 2004-2006). Concreet kan dus gesteld worden dat de rietoppervlakte-doelen voor Bruine kiekendief volstaan om een standstill voor Roerdomp te bereiken indien de daartoe geschikte EI-gebieden (Haasop en Grote Kreek) worden ingericht en beheerd conform de habitatsvereisten van deze soort.

Woudaap

Volgens de LSVI-tabellen komen de habitatsvereisten voor Woudaap grotendeels overeen met die van Roerdomp, doch volstaan voor deze soort ook kleinere gebieden (minimaal 25 ha geschikt habitat per broedpaar voor een gunstige LSVI en 5-25 ha voor een voldoende LSVI). De oppervlakte-doelen voor Bruine kiekendief en Roerdomp (80 ha riet + 24-28 ha open water), zijn in theorie dus voldoende voor minimum 4 broedparen van deze soort. Woudaap broedt momenteel niet op rechteroever, terwijl op linkeroever deze soort enkel in het Groot Rietveld broedend werd vastgesteld (3 bp in 2008 en telkens 2 bp in 2009 en 2010). Een inrichting en beheer ifv van Roerdomp in de EI-gebieden Haasop en Grote Kreek zullen ook bijkomende kansen voor Woudaap bieden.

Baardman en Snor

Voor Baardman en Snor zijn op Vlaams niveau geen LSVI-criteria beschikbaar. In het havengebied is hun huidige verspreiding beperkt tot de grotere rietmoerassen. Baardman komt op rechteroever voor als broedvogel in de Kuifeend (1 bp) en in de buitendijkse schorgebieden. Op linkeroever varieerde het aantal broedparen in de periode 2003-2009 tussen 11 en 43 broedparen en vertoont deze soort een duidelijk stijgende trend, waarbij de IHD van 11-14 bp inmiddels reeds bereikt is. De belangrijkste broedgebieden zijn ook hier de buitendijkse schorgebieden (35 bp in 2010) en het Groot Rietveld (4-9 bp tussen 2003 en 2010). Veel kleinere aantallen kwamen niet-jaarlijks tot broeden in de Verrebroekse plassen, Haasop en de Midas-zone. Snor daarentegen is op dit moment slechts een sporadisch broedvogel met geïsoleerde broedgevallen in het Groot Rietveld, de Midas-zone en Steenlandpolder op linkeroever, en langs de Verlegde Schijns op rechteroever.

Aangezien de grootste aantallen Baardmannetjes momenteel reeds in de permanente natuurkernstructuur broeden mag men stellen dat de oppervlakte riet en moerasgebied van 80 ha riet- en moerasgebied die voorzien wordt voor Bruine kiekendief en Blauwborst ook voor deze soort zal volstaan om de standstill-doelstelling in het havengebied te borgen. Indien de EI-gebieden van het habitattype riet en moeras ingericht en beheerd worden in functie van de ecologische vereisten van Bruine kiekendief, Roerdomp en Woudaap, dan zullen deze gebieden ook voldoen aan de ecologische vereisten van Snor en ook de standstill van deze sporadische broedvogel kunnen borgen.

4. Bedreigingen

Tot midden jaren '70 waren pesticiden, loodvergiftiging (dmv van hagel), habitatdestructie en vervolging en de belangrijkste oorzaken voor verdwijning van de Bruine kiekendief uit vele broedgebieden doorheen gans West-Europa, inclusief Vlaanderen. De opflakking van de populatie sinds deze periode – ook in het Antwerpse zeehavengebied - bewijst dat deze factoren anno 2012 geen acute bedreigingen meer vormen. Sinds 2007 is er echter opnieuw sprake van een sterke afname in broedaantallen, zowel in het Antwerpse havengebied als in heel Vlaanderen. Rechtstreekse oorzaken daartoe zijn een afname in broed- en foerageerhabitat (kwalitatief en kwantitatief). De voornaamste bedreigingen ten aanzien van het resterende habitat kunnen als volgt samengevat worden:

4.1. Inkrimping, verbossing en verruiging van broedhabitat

Naast rechtstreeks verlies van habitat door inname als industrie-, woon- en landbouwgebied hebben ontwikkelingen in de directe omgeving ook vaak een impact op de resterende broedgebieden, meer bepaald door een verandering in het waterpeil en waterhuishouding van het broedhabitat. De resulterende verdroging en schommelingen in het waterpeil leiden vervolgens tot een versnelde verlanding, verbossing en verruiging waardoor de vegetatiestructuur in het rietmoeras snel veranderd en de kwaliteit als broedhabitat voor Bruine kiekendief (en meeliftende soorten) snel degradeert.

4.2. Predatie

Verdroging en verruiging van het rietmoeras maken het broedhabitat toegankelijker voor roofdieren, meer bepaald de Vos. Zo wordt het verdwijnen van de Bruine kiekendief als broedvogel uit de Blankaert te Woumen – één van de oudste broedgebieden in Vlaanderen met in 1992-1993 nog 6 à 7 paren – sinds 2000 gelinkt met het verschijnen van de Vos in het gebied (Vermeersch et al 2004). In het Antwerpse zeehavengebied zijn momenteel evenwel geen concrete cijfers gekend over de impact van predatie op het broedsucces van Bruine kiekendief (en andere moerasvogels).

4.3. Isolatie broedgebied t.a.v. foerageergebied

Door verdere verstedelijking van het landschap en inname van gronden voor allerlei ontwikkelingen geraken de broedgebieden steeds meer ingesloten en nemen de foerageermogelijkheden in de onmiddellijke omgeving zienderogen af. Mogelijks ligt hier de verklaring waarom de Bruine kiekendief in Vlaanderen recent in steeds in grotere mate overschakelt op nieuwe – en wellicht suboptimale - broedbiotopen zoals graanakkers en hooilanden. In het Antwerpse zeehavengebied werden de afgelopen jaren grote oppervlaktes braakliggende terreinen ingenomen waardoor niet alleen het areaal aan foerageergebied aanzienlijk geschronden is, maar waardoor ook de afstand tussen een aantal traditionele broedgebieden en de resterende foerageergebieden aanzienlijk is toegenomen.

4.4. Verstoring

Bruine Kiekendieven vertonen een gemiddelde verstoringgevoeligheid (verstoring bij 100 - 300 m afstand). Over een effect van verstoring op de populatie is niets met zekerheid bekend. Er zijn echter wel aanwijzingen dat recreatie negatief werkt op het broedsucces door vermindering van de ouderlijke zorg. De meest rustversturende invloed gaat uit van wandelaars, vissers en waterrecreanten. Vermoedelijk is het effect op de populatie matig groot (Alterra – profiel, 2008).

5. Maatregelen

5.1. Type maatregelen (“mogelijkheden”)

5.1.1. Beheer van broedgebieden:

- Beheer van waterpeil dmv dijken, dammen, stuwen en overlopen (in samenspraak met de beheerders van toevoerende en afvoerende waterlopen).

Tijdens het broedseizoen dient gestreefd naar een verhouding van 30-40% plasdrasse ondergrond en 60-70% waterriet om tegemoet te kunnen komen aan de broedvereisten van zowel Bruine kiekendief als Roerdomp en Woudaap. Buiten het broedseizoen dient gestreefd om in de gehele rietzone het waterpeil boven het maaivlak te houden om houtopslag te vermijden.

- (Retour)bemaling bij uitvoeren van werken die een invloed kunnen hebben op het waterpeil binnen de broedgebieden

Tijdens het broedseizoen dienen schommelingen van meer dan 10 cm in het waterpeil vermeden te worden. Buiten het broedseizoen moet het droogvallen van het gebied ten allen tijde vermeden worden.

- Rietbedbeheer ter voorkoming van verzuivering en versnelde verlanding en in functie van de verjonging van de rietvegetatie, dmv:
 - gecontroleerd branden
 - verwijderen/knotten/afzetten van wilgen- en andere houtopslag
 - seizoensbegrazing door runderen en/of paarden
 - maaien (machinaal en/of handmatig)

Rietbedbeheer gebeurt steeds best gefaseerd op basis van een rotatieomloop van 5-7 jaar ter voorkoming van de opbouw van een overtollige strooisellaag die leidt tot een versnelde nutriëntenaanrijking en een versnelde verlanding.

- Herstel van reeds te ver verlandende situaties door afplaggen tot oorspronkelijke diepte
- Optimalisatie methodologie voor rietontwikkeling:

Het verleden heeft aangetoond dat de ontwikkeling van nieuwe rietvegetaties in vele gevallen meer problematisch is en/of meer tijd vergt dan oorspronkelijk werd ingeschat. In dat kader wordt in het kader van het project ‘De Antwerpse Haven Natuurlijker’ momenteel een deelstudie uitgevoerd die mogelijke oplossingen voor deze problematiek oplijst. Oplossingsrichtingen daartoe worden gezocht, onder meer in:

- Een betere afstemming in timing tussen grond- en waterhuishoudingswerken
- Verschillende zaai- en aanplantingstechnieken
- Translocatietechnieken
- Een betere aansluiting tussen inrichtings- en beheerswerken

De bevindingen van deze studie zullen vervolgens als leidraad dienen bij de inrichting van nieuwe gebieden in de natuurkernstructuur buiten de haven, evenals voor de optimalisatie van rietontwikkeling binnen de daartoe bestaande natuurkerngebieden en de relevante permanente deelgebieden van het EI-netwerk in de haven.

5.1.2. Vermijden verstoring/predatie

- Ontoegankelijk houden/maken van broedgebieden

- Kanaliseren van bezoekers en recreanten door gericht plaatsen van bebording en bezoekersinfrastructuur
- Waterpeil voldoende hoog houden en verlanding tegengaan/terugdringen (zie boven) om predatie te voorkomen
- Randverstoring voorkomen door bufferende dijken waar mogelijk/nodig
- Behouden/creëren van 'eilandconcept' bij inrichting van nieuwe gebieden om betreding te ontraden en predatie te voorkomen

5.1.3. Optimaliseren foerageergebieden

- Verhogen structuurvariëteit in foerageergebieden met landbouwgebruik. Dit kan onder meer door de aanleg van 'perceelsranden' van 10-12 m breedte, bij voorkeur in een mozaïekpatroon, met afwisselend grazige stroken (1/3), stroken met zomertarwe en haver (1/3) en stroken met luzerne of andere kruidachtigen (1/3)
- Graslandbeheer op braakliggende terreinen

5.2. Concrete maatregelen

5.2.1. Bewaken van standstill

Conform de afspraken in de Achtergrondnota Natuur, de plan-MER en de faseringsnota inzake de realisatie van het GRUP dienen de instandhoudingsdoelstellingen voor Bruine kiekendief en andere meeliftende IHD-soorten uiteindelijk zoveel mogelijk geborgen te worden in de natuurkernstructuur buiten de haven. In afwachting daarvan dient een strikt standstill-beleid ten aanzien van deze soorten in het havengebied gerespecteerd te worden.

Rekening houdend met het detailonderzoek van de huidige broedplaatsen en foerageergebieden van de Bruine kiekendief en meeliftende soorten (zie verder onder 5.3) worden daarbij volgende gebieden als hetzij (al dan niet tijdelijk) broedgebied, hetzij als (al dan niet tijdelijk) foerageergebied of beide geselecteerd. Dit omvat:

- A) Behoud van volgende tijdelijke broedlocaties in het havengebied:
- Verlegde Schijns (tot inrichting van het volledige Opstalvalleigebied gerealiseerd is)
 - Binnenmoeras (tot inrichting van het volledige Opstalvalleigebied gerealiseerd is)
 - Verrebroekse Plassen (Bij de aanleg van Verrebroekdok fase 3 is na inrichting van Prosperpolder Zuid een graduele inname van de Verrebroekse Plassen voorzien waarbij de meest kwetsbare zones zolang als mogelijk zullen gevrijwaard worden als broedgebied voor de Bruine kiekendief. Het betreft concreet het oostelijk moerasgedeelte dat gevrijwaard moet blijven voor de duurtijd van het SBP tenzij er bijkomende broedgevallen (tegenover de referentiesituatie 2010, 11bp) in de natuurkernstructuur worden vastgesteld. Indien er zich dus tijdens de duurtijd van het SBP een bijkomend broedpaar vestigt buiten het havengebied, maar binnen de fee, ontstaat er na realisatie van Prosperpolder Zuid ruimte voor uitfasering van het tijdelijke broedgebied in de Verrebroekse plassen.)
- B) Optimalisatie van de inrichting van huidig bestaande broedlocaties in permanente delen van het EI-netwerk ivf ecologische vereisten van Bruine kiekendief (en Roerdomp):
- Steenlandpolder (permanente EI-zone)
 - Haasop (permanente EI-zone)
 - Grote Kreek (permanente EI-zone)
 - Wachtboezems Schijns (permanente EI-zone)

Bovenstaande gebieden dienen tevens beschouwd als prioritaire zoekzones voor invulling van de blijvende mitigatie/compensatieplicht voor rietvegetaties die in het havengebied verspreid voorkomen en die van kracht blijft zolang de IHD's voor Bruine kiekendief, Blauwborst en hun meeliftende IHD-soorten niet gehaald worden. Concrete voorstellen voor bijkomende en/of optimalisatie van inrichting van bovenvermelde gebieden dienen opgemaakt in samenspraak met de relevante werkgroepen van de Beheercommissies Linker- en Rechterscheldeoever.

C) Behoud van voldoende geschikt foerageergebied:

In de doelen is er gesteld dat het EI-netwerk dient aangevuld met de natuurkerngebieden binnen 5 km van de broedgebieden in de haven om aan de oppervlakte doelen voor foerageergebied van de 8 in stand te houden broedkoppels binnen het havengebied (minstens 400 ha op zowel RSO als LSO) te kunnen voldoen, naast een bijkomende 700 ha foerageergebied voor de broedparen van de natuurkernstructuur op linkeroever.

Opnieuw met verwijzing naar het detailonderzoek onder 5.3. betreft het de volgende geschikte of nog geschikt te maken zones:

Op **rechteroever** is dat in eerste plaats het gehele complex van De Kuifeend, het Ekers Moeras, de Bospolder, het Opstalvalleigebied en de buitendijkse slikken en schorren langs de Schelde. Op **linkeroever** zijn dat in eerste instantie op permanente basis de natuurkerngebieden (Groot Rietveld, Rietveld Kallo, Drijdijck, Putten West, Grote Geule, Doelpolder Noord, Prosperpolder Noord, Schor Ouden Doel, Paardenschor en Ketenisseschor), de Spaans Fort zone, en te optimaliseren landbouwpercelen buiten het Havengebied aangevuld met de tijdelijke foerageergebieden binnen het Havengebied, te weten de tijdelijke natuurcompensatie-gebieden Verrebroekse Plassen, Mida zone en Vlake van Zwijndrecht, een gedeelte van de braakliggende terreinen op de Bayervlakte en het Logistiek Park Waasland (LPW) en tot slot de optimalisatie van de landbouwpercelen in de Ontwikkelingszone Saeftinghe.

Op voorwaarde dat er tijdens de duurtijd van het SBP voldoende foerageergebied aanwezig blijft (onder meer te bereiken door uitbreiding van het foerageergebied in de zones met landbouwgebruik, en/of door vroegtijdige ontwikkeling van de natuurkernstructuur) is een uitfasering van één of meerdere van de tijdelijke foerageergebieden, gekoppeld aan de realisatie van een havenproject binnen het bestaand havengebied mogelijk. In de loop van het eerste SBP kan de keuze voor het verdwijnen van tijdelijk foerageergebied worden gespecificeerd, rekening houdend met de voortgang van de havenprojecten enerzijds en een concrete impactanalyse van de uitfasering van het tijdelijke foerageergebied anderzijds.

5.2.2. Beheerprioriteiten van permanente broedgebieden binnen havengebied

5.2.2.1. Grote Kreek:

- Om het broedgebied van Bruine kiekendief in dit gebied te optimaliseren dient eerst en vooral een duurzame oplossing gezocht voor de regeling van het waterpeil in dit gebied. Daartoe dienen afspraken gemaakt en uitgevoerd te worden met/door alle betrokken waterbeheerders van de afvoerende waterloop. Hierbij dient gestreefd naar één verantwoordelijke beheerder en dienen achterstallige onderhoudswerken (ruimingen) uitgevoerd te worden. Hiertoe werd reeds herhaaldelijk overleg gepleegd met alle betrokken partijen (GHA, Infrabel en stadsdiensten) en werd tot een gezamenlijke visie gekomen. De hoogdringende ruimingswerken zijn gedeeltelijk uitgevoerd in het najaar 2012 en in 2013 gefinaliseerd.

- Vervolgens dient op basis van de resultaten van de oppervlaktewaterpeilen, die sinds 2009 gemonitord worden, de waterhuishouding herbekeken en afgestemd te worden ivf de ecologische vereisten van verdere rietontwikkeling ivf de Bruine kiekendief en Roerdomp.
- Beheer van de rietvegetatie ivf de beoogde doelsoorten is beschreven in het goedgekeurd beheerplan van dit erkend reservaat en wordt uitgevoerd door Natuurpunt Antwerpen Noord.
- Samen met de bestaande en verder geplande (in het kader van de ontwikkeling van Goordijk) oppervlakte aan riet + open water in De Kuifeend en de Binnenweilanden bestaat hier de mogelijkheid om aan de oppervlaktedoelen voor 1 broedpaar Roerdomp te voldoen.

5.2.2.2. Haasop (incl. zone Groenknolorchis)

- In het kader van de ontwikkeling van het Logistiek Park Waasland is hier een bijkomende inrichting van 12 ha riet en open water in realisatie (MLSO). Deze bijkomende rietoppervlakte zal bijdragen aan het behoud als broedgebied voor Bruine kiekendief en mogelijks het herstel als broedgebied voor Roerdomp.
- Waterpeilen in en rond dit gebied worden gemonitord en beheerd ivf Groenknolorchis en Rugstreeppad. Waterpeilbeheer in dit gebied dient dan ook ten allen tijde in eerste instantie afgestemd op de ecologische vereisten van Groenknolorchis. De jaarlijkse broedgevallen van Bruine kiekendief in de periode 2003-2010 hebben reeds aangetoond dat dit geen hypotheek hoeft te leggen op de waarde als broedgebied voor Bruine kiekendief en mogelijks ook voor Roerdomp (één broedgeval in 2007).
- Rietbedbeheer ter voorkoming van verzuivering en versnelde verlanding en in functie van de verjonging van de rietvegetaties is noodzakelijk opdat dit gebied als blijvend broedgebied kan functioneren.
- Verstruweling tegengaan op de niet-riet delen ivf foerageermogelijkheden

5.2.2.3. Steenlandpolder – Zuid

Na de finalisering van de werken aan de spoorwegontsluiting Liefkenshoek dient het waterpeilbeheer in dit gebied opnieuw hersteld en afgestemd op de ecologische vereisten van Bruine kiekendief om de instandhouding van deze broedplaats te verzekeren.

Rietbedbeheer ter voorkoming van verzuivering en versnelde verlanding en in functie van de verjonging van de rietvegetaties is noodzakelijk opdat dit gebied als blijvend broedgebied kan functioneren.

Verstruweling tegengaan op de niet-riet delen ivf foerageermogelijkheden

5.2.3. **Beheerprioriteiten van tijdelijke broedgebieden binnen havengebied**

Omdat geschikt broedgebied in de haven schaars is, is het van belang ook de tijdelijke broedgebieden tijdens de duur van het SBP zo maximaal mogelijk te beheren in functie van de Bruine kiekendief.

5.2.3.1. Verrebroekse plassen

Voor een optimaal broedgebied voor Bruine kiekendief dient de, op sommige plaatsen verregaande, verzuivering van het riet met wilgenopslag in het gebied aangepakt te worden. Wilgen- en andere vorm van houtopslag moet daarom vanaf het eerste jaar van het SBP gefaseerd binnen de perken worden gehouden.

5.2.4. Inrichtingsprioriteiten van permanente broedgebieden binnen havengebied

5.2.4.1. Wachtboezem Schijns

In het kader van het project "De Antwerpse Haven Natuurlijker" werd een inrichtingsvisie voor dit deelgebied opgemaakt. Eén van de belangrijkste uitgangspunten voor dit inrichtingsplan is de optimalisering en verdere uitbreiding van de reeds aanwezige rietkragen, uiteraard in afstemming met de waterafvoerende functie die hier (al dan niet) behouden moet blijven.

5.2.5. Optimaliseren van tijdelijke foerageergebieden binnen havengebied

Op grond van het locatieonderzoek, zoals verder in detail uiteengezet in 5.3. en met inachtnaam van het uitgangspunt, zoals verwoord in 5.2.1.C. worden enkele gebieden binnen het afgebakend havengebied voor de duurtijd van het SBP geoptimaliseerd als tijdelijk foerageergebied.

5.2.5.1. Bayervlakte

De faseringsnota natuur LSO voorziet het behoud van de Bayervlakte tot na de inrichting van Doelpolder Midden en Prosperpolder Noord. Ten behoeve van het behoud van het broedpaar in de Ketenisseschor (= één van 7 te behouden broedparen buiten het havengebied op LSO) en met in achtnaam van de voorwaarden zoals vermeld in 5.2.1.C zal gedurende het eerste SBP een gedeelte van de huidige (2012) braakliggende terreinen (35ha) op de Bayervlakte worden ingeschakeld als tijdelijk foerageergebied binnen havengebied (zie Figuur 7).

De in Figuur 7 aangeduide terreinen op de Bayervlakte zullen in functie van geschikt foerageergebied omgevormd en beheerd worden.

Het betreft ten eerste het verwijderen van de beboste delen en deze inzaaien met grassen.

Ten tweede zullen enkele zones heringezaaid worden met grassen en kruidachtigen.

Figuur 7: Tijdelijk foerageergebied Bayervlakte (35ha)

5.2.5.2. LPW (deel tussen Tabaknatie en Hoge watergang, = fase 2 en 5)

De faseringsnota natuur LSO voorziet het behoud van fase 2 en 5 van het Logistiek Park Waasland tot na de inrichting van Grote Geule. Voor de duurtijd van het SBP, met in achtneming van de voorwaarden zoals vermeld onder 5.2.1.C zullen deze terreinen tijdens het eerste SBP mee ingeschakeld worden als tijdelijk foerageergebied binnen havengebied (zie Figuur 8).

De optimalisatiewerken bestaan uit het aanpakken van de verruiging van het riet met wilgenopslag in dit gedeelte van het gebied als ook verdere verstruweling op de niet-riet delen tegengaan.

Figuur 8: Tijdelijk foerageergebied Logistiek Park Waasland (58,5ha)

5.2.5.3. Ontwikkelingszone Saeftinge en resterend poldergebied binnen fee maar buiten de natuurkerngebieden

De ontwikkelingszone Saeftinge (tijdelijk poldergebied binnen havengebied) en Nieuw en Oud Arenbergpolder (permanent poldergebied buiten havengebied) beslaan respectievelijk een oppervlakte van ca. 750ha en ca. 450ha en zijn momenteel in landbouwgebruik.

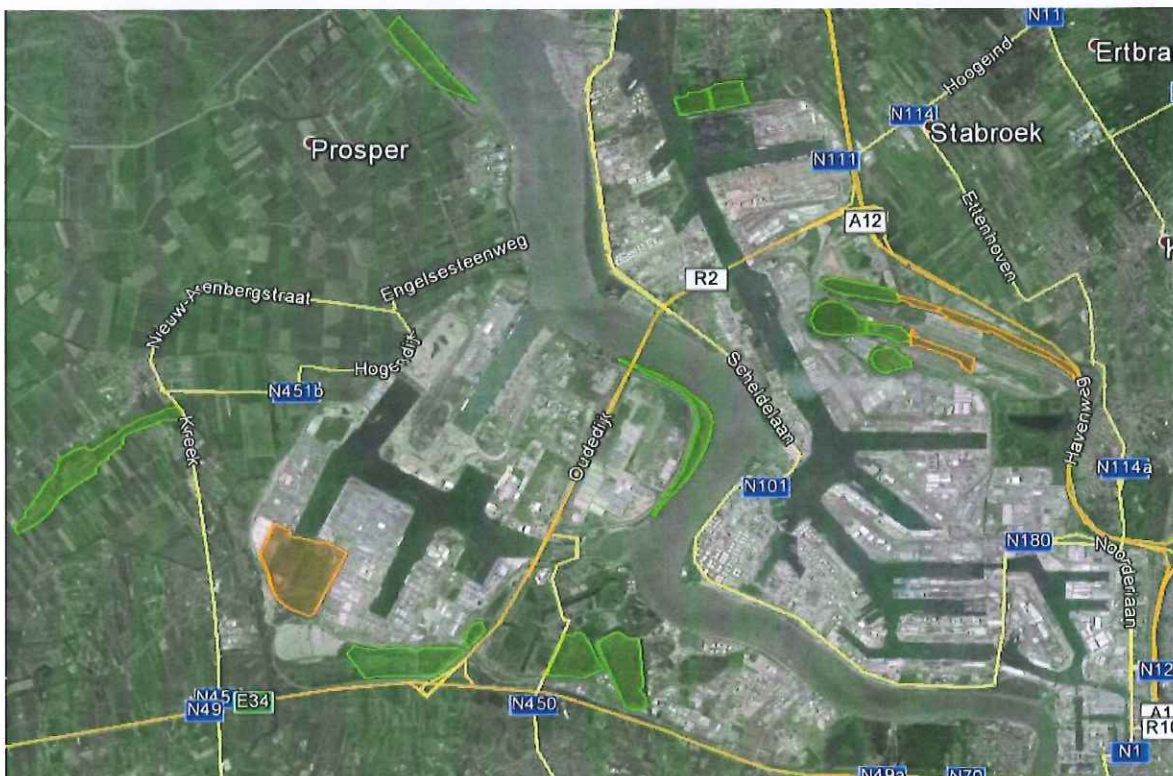
De optimalisatie van het poldergebied zowel binnen als buiten het afgebakend havengebied als permanent, respectievelijk tijdelijk foerageergebied zal concreet gebeuren door:

- Verhogen structuurvariëteit in foerageergebieden met landbouwgebruik. Dit kan onder meer door de aanleg van 'perceelsranden' van 10-12 m breedte, bij voorkeur in een mozaïekpatroon, met afwisselend grazige stroken (1/3), stroken met zomertarwe en haver (1/3) en stroken met luzerne of andere kruidachtigen (1/3)
- Graslandbeheer op braakliggende terreinen

5.3. Ruimtelijke allocatie

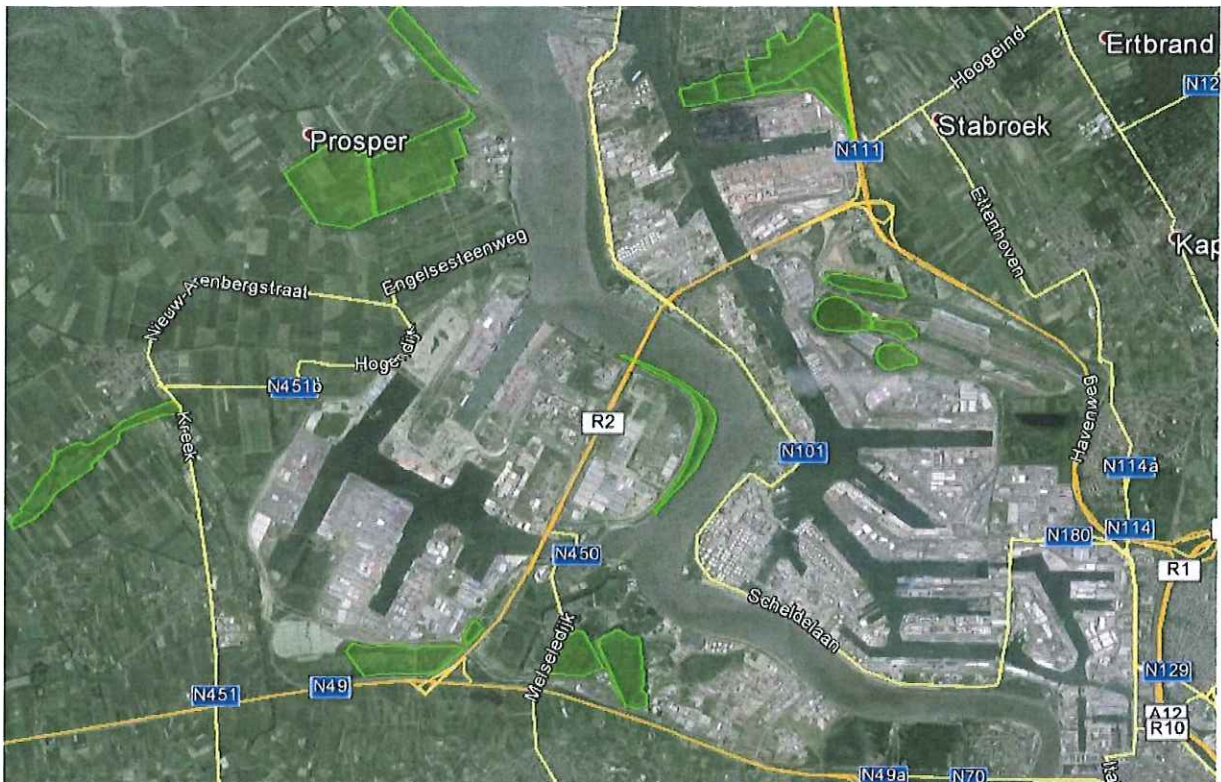
Figuur 9 geeft een overzicht van de gebieden die ter invulling van de standstil tegenover het referentiejaar 2010 tijdens de duur van het eerste SBP als broedgebied voor Bruine kiekendief behouden dienen te worden. Binnen havengebied gaat het over hetzij tijdelijke gebieden tot zolang de natuurkerngebieden tijdens het SBP niet zijn aangelegd (Verrebroekse plassen, Binnenmoeras en Verlegde Schijns) of permanente gebieden (Steenlandpolder-Zuid, Haasop, Grote Kreek, Wachtboezems Rode Weel). De tijdelijke broedgebieden in havengebied kunnen enkel verdwijnen zodra een alternatief in de natuurkernstructuur buiten de haven werd ingericht (Opstalvallei, Prosperpolder Zuid, Doelpolder Midden, Grote Geule).

Figuur 9 is eveneens aangevuld met de permanente natuurgebieden buiten het havengebied die tijdens het eerste SBP als broedgebied voor Bruine kiekendief zullen fungeren.

Figuur 9: Ruimtelijke allocatie van broedgebieden binnen de fee (zowel binnen als buiten havengebied) voor Bruine kiekendief gedurende het eerste SBP (groen = permanent; oranje = tijdelijk tot zolang natuurkerngebieden niet gerealiseerd zijn)

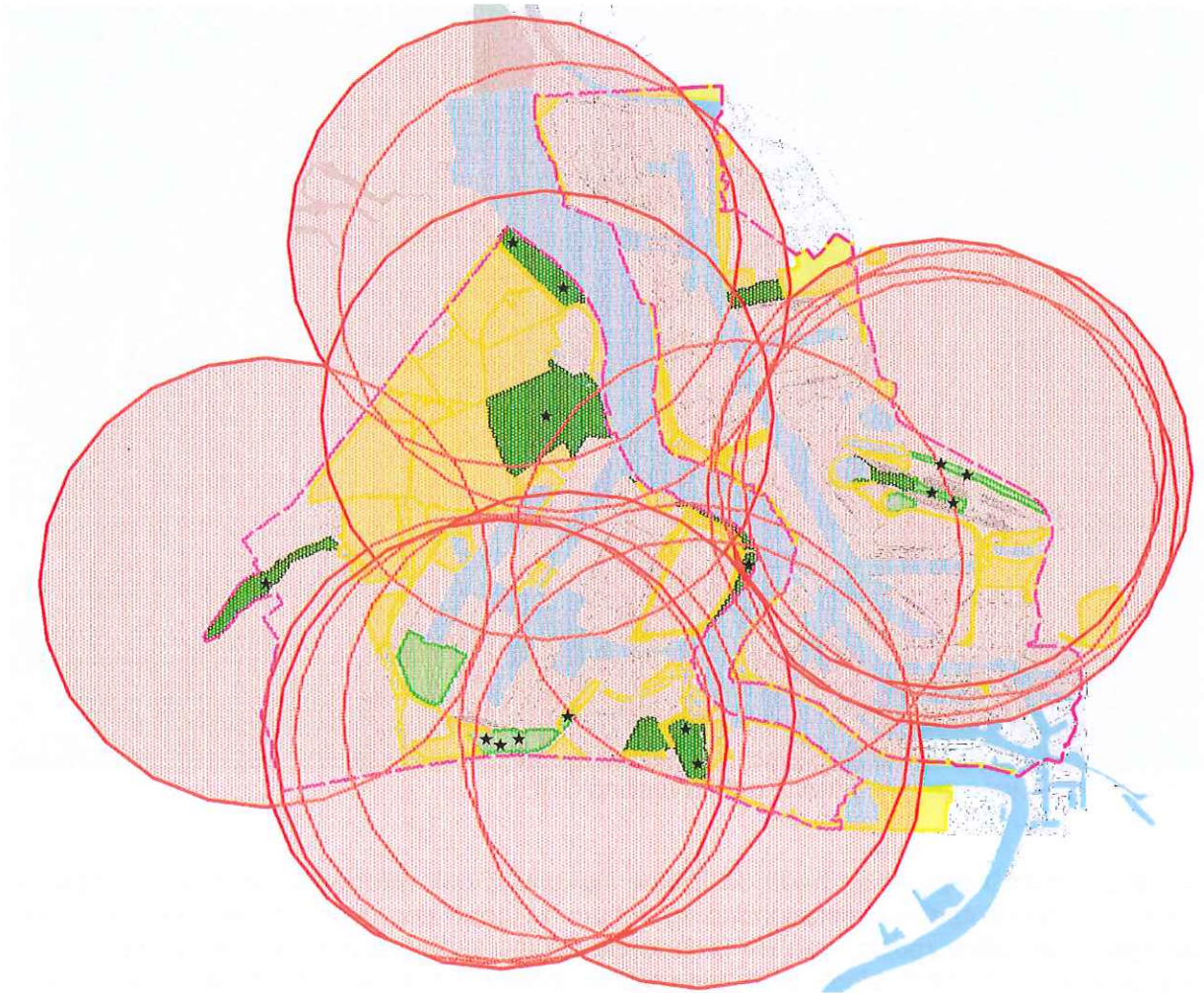
Figuur 10 geeft de beoogde eindsituatie inzake broedgebieden voor Bruine kiekendief weer na de uitvoering van het SBP. Er wordt uitgegaan van het feit dat na het eerste SBP de natuurkerngebieden ter borging van de instandhoudingsdoelstellingen voor Bruine kiekendief allen gerealiseerd zullen zijn.

Figuur 10 : Gewenste eindsituatie (na uitvoering SBP)

Naast geschikt broedgebied heeft de Bruine kiekendief ook voldoende geschikt jachtgebied nodig voor zijn duurzame instandhouding. Figuur 11 geeft een overzicht van het areaal van jachtgebieden (5km radius) van de broedende Bruine kiekendieven binnen de fee voor de referentieperiode 2010. Voor de 8 broedparen binnen havengebied en de 7 broedparen buiten havengebied op LSO is aan de doelstelling voor geschikt foerageergebied voldaan indien binnen de radius van 5km rond het broedgebied minstens telkens 100ha geschikt foerageergebied voorhanden is.

Figuur 11 toont aan dat er een flinke overlap is tussen het areaal van de verschillende broedkoppels en dat het totaal areaal ook grotendeels met omliggende landbouwgebieden (poldergebieden) overlapt. Het jachtgebied van de broedkoppels in het noordelijk deel van het linkeroevergebied overlapt tevens ook met Hedwigepolder en het zuidelijk deel van het Verdrongen Land van Saeftinge op Nederlands grondgebied.

Figuur 11: Het jachtareaal van de broedende kiekendieven in het referentiejaar 2010 (actieradius 5 km) (In 2010 broedden er in totaal 15 koppels op LSO en RSO (8 in haven, waarvan 1 in Steenlandpolder, 3 in Haasop, 2 in Binnenmoeras en 2 in Verlegde Schijns en 7 buiten de haven, waarvan 1 in Ketenisseschor, 2 in Schor Ouden Doel, 2 in Groot rietveld, 1 in Grote Geule en 1 in polder LSO)

Kleurenlegende:

lichtgroen: broedgebied in haven tijdens SBP

donkergroen: broedgebied buiten haven tijdens SBP

geel: natuurgebieden en onderdelen netwerk EI dat als foerageergebied in aanmerking komt

In Tabel 2 wordt een schatting gedaan van de **netto oppervlakte geschikt broedhabitat** (rietmoeras) in verschillende gebieden in het referentiejaar 2010, tijdens SBP en na SBP-opgelijst en opgesplitst in categorieën in functie van hun al dan niet permanent karakter en ligging in of buiten het zeehavengebied. Voor het referentiejaar 2010 zijn de oppervlaktes te interpreteren als zijnde 'geschikt broedhabitat' en niet eenduidig te vertalen als zijnde 'effectief gebruikt als broedgebied' in 2010. Voor de periode tijdens en na SBP zijn de oppervlaktes wel te interpreteren als oppervlaktes die effectief als broedgebied zullen gebruikt worden.

Tabel 2: Vergelijking van de netto oppervlakte vlakvormige **rietvegetaties** in het referentiejaar , tijdens en na SBP, opgedeeld in functie van het al dan niet permanent karakter van de verschillende gebieden en hun ligging in of buiten het zeehavengebied.

	Referentiejaar 2010 (ha)	Tijdens SBP Periode 2014 – 2019 (Figuur 9) (ha)	Na uitvoering SBP Na 2019 (Figuur 10) (ha)
Tijdelijk (in haven)	Totaal RSO: 28,4 ha - Verlegde Schijns (22,4) - Binnenmoeras (6) Totaal LSO: 138 ha - Zone Logistiek Park Waasland (20) - Verrebroekse Plassen (64) - Zone Putten Weide (8) - Bayervlakte (10) - Saeftinge- havenuitbreidingszone (poldergedeelte, 30) - Geslecht (4) - Zone Deurganckdok (2)	Totaal RSO: 28,4 ha - Verlegde Schijns (22,4) - Binnenmoeras (6) Totaal LSO: 64 ha - Verrebroekse plassen (64)	Totaal RSO: 0 ha Totaal LSO: 0 ha
	TOTAAL RSO + LSO = 166,4 ha	TOTAAL RSO + LSO = 92,4 ha	TOTAAL RSO + LSO = 0 ha
Permanent in haven (ecologische infrastructuur)	Totaal RSO: 4.8 ha - Grote Kreek (4.8) Totaal LSO: 35.5 ha - Steenlandpolder (9.5) - Haasop (26)	Totaal RSO: 10.8 ha - Grote Kreek (4.8) - Wachtboezems Schijn (6) Totaal LSO: 35.5 ha - Steenlandpolder (9.5) - Haasop (26)	Totaal RSO: 19 ha - Grote Kreek (7) - Wachtboezems Schijn (12) Totaal LSO: 47.5 ha - Steenlandpolder (9.5) - Haasop (38)
	TOTAAL RSO + LSO = 40,3 ha	TOTAAL RSO + LSO = 46,3 ha	TOTAAL RSO + LSO = 66,5 ha
Permanent buiten haven (natuurkerengebied)	Totaal RSO: 5,7 ha - Kuifeend (5,7)	Totaal RSO: 19,7 ha - Kuifeend (5,7) - Binnenweilanden (3) - Opstalvallei fase 1 (11)	Totaal RSO: 102 ha - Kuifeend (5,7 ha) - Binnenweilanden (6,3 ha) - Opstalvallei (90 ha)
	Totaal LSO: 154 ha	Totaal LSO: 204 ha	Totaal LSO: 271 ha

	Referentiejaar 2010 (ha)	Tijdens SBP Periode 2014 – 2019 (Figuur 9) (ha)	Na uitvoering SBP Na 2019 (Figuur 10) (ha)
	<ul style="list-style-type: none"> - Schor Oude Doel (51) - Ketenisseschor (30) - Groot rietveld (63) - Grote Geule (10) <p>TOTAAL RSO + LSO = 159,7 ha</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Schor Oude Doel (51) - Ketenisseschor (30) - Groot rietveld (63) - Rietveld Kallo (50) - Grote Geule (10) <p>TOTAAL RO + LO = 223,7 ha</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Schor Oude doel (51) - Ketenisseschor (30) - Groot Rietveld (63) - Rietveld Kallo (50) - Grote Geule (14) - Prosperpolder Zuid (43) - Doelpolder-Midden (20) <p>TOTAAL = 373 ha</p>
TOTAAL	366,4 ha	362,4 ha	439,5 ha

Uit bovenstaande tabel blijkt duidelijk het belang van de natuurkernstructuur buiten de haven om de instandhoudingsdoelstellingen voor Bruine kiekendief op termijn duurzaam te kunnen borgen. Immers, in het eindbeeld zullen alle tijdelijke gebieden binnen het havengebied verdwenen zijn en zullen de vier resterende permanente gebieden van de EI binnen de haven met hun gezamenlijke oppervlakte van 66,5 ha slechts vier (indien ze allen effectief door broedende Bruine Kiekendieven bezet worden/blijven) tot hooguit zes (bij maximale bezetting) broedkoppels kunnen borgen. Twee van deze 4 gebieden voldoen – na inrichting - aan het A-criterium (>10 ha) uit de LSVI-tabellen: Wachtboezem Schijns (12 ha riet) en Haasop (38 ha). Grote Kreek (7 ha) en Steenlandpolder (9.5 ha), halen enkel het B-criterium (5-10 ha).

Uit Tabel 2 blijkt eveneens dat noch in de uitgangssituatie (40,3 ha), noch in het eindbeeld (66,5 ha) de oppervlakte-doelstelling van 80 ha vlakvormig rietmoeras (aansluitend op 24-28 ha open water) enkel in de permanente delen van het netwerk EI in het havengebied kan geborgen worden. Dit bevestigt andermaal de conclusie van de second opinion dat - in afwachting van de realisatie van de natuurkernstructuur buiten de haven (of dus ten minste tijdens de duur van het 1ste SBP) - de standstill-doelstelling 8 broedparen Bruine kiekendief binnen het havengebied enkel kan geborgen worden mits de instandhouding van ook tijdelijke broedgebieden binnen de haven, in het bijzonder de Verrebroekse plassen, de Verlegde Schijns en het Binnenmoeras.

Voor wat betreft de meeliftende soort Roerdomp blijkt uit bovenstaande tabel dat tijdens de uitvoering van het SBP op RSO geen enkele van deelgebieden op zich in staat is om de oppervlaktevereiste van minstens 30 ha, bij voorkeur > 50 ha riet in te vullen. Enkel indien men de (beoogde) rietoppervlaktes van de verschillende deelgebieden van de cluster Kuifeend / Binnenweilanden / Binnenmoeras / Grote Kreek / Wachtboezem Schijns – die deels binnen en deels buiten de haven ligt - samen neemt (47,6 ha), dan wordt het B-criterium (30-50 ha) gehaald. Gezien de versnipperde structuur van deze cluster bestaat er geen enkele garantie dat de Roerdomp zich hier opnieuw als broedvogel zal vestigen. De IHD voor deze soort zal op RSO dan ook volledig binnen de natuurkernstructuur (Opstalvalleigebied) moeten ingevuld worden. In het EI-netwerk op linkeroever zal finaal ook slechts één deelgebied, met name Haasop + Groenknolorchiszone (38 ha), aan het B-criterium voor deze soort (30-50 ha) voldoen en zal het EI-netwerk voor Roerdomp ook enkel

een ondersteunende rol kunnen vervullen ten aanzien van de natuurkernstructuur buiten het havengebied.

In Tabel 3 worden de **bruto oppervlaktes** van de voornaamste geschikte en mogelijk geschikte **foerageergebieden** opgelijst in het referentiejaar 2010, tijdens SBP en na SBP en opgesplitst in categorieën in functie van hun al dan niet permanent karakter en ligging ten aanzien van het zeehavengebied.

Tabel 3: Vergelijking van de bruto oppervlakte van de voornaamste **foerageergebieden** binnen fee in het referentiejaar 2010, tijdens en na SBP, opgedeeld in functie van het al dan niet permanent karakter van de verschillende deelgebieden en hun ligging ten aanzien van het zeehavengebied.

	Referentiesituatie 2010 (ha)	Tijdens SBP Periode 2014 – 2019 (ha)	Na uitvoering SBP (ha)
Tijdelijk (in haven)	<p>Totaal RSO: 41,4 ha</p> <ul style="list-style-type: none"> - Verlegde Schijns (22,4) - Binnenmoeras (19) <p>Totaal LSO: 519 ha</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zone Logistiek Park Waasland (145) - Verrebroekse Plassen (146) - Vlakte van Zwijndrecht (44) - Putten weide (35) - Putten plas (22) - Midas-zones (44) - Bayervlakte (83) - Saeftinge-havenuitbreidingszone (poldergedeelte) (0) <p>TOTAAL RSO + LSO = 560,4 ha</p>	<p>Totaal RSO: 41,4 ha</p> <ul style="list-style-type: none"> - Verlegde Schijns (22,4) - Binnenmoeras (19) <p>Totaal LSO: 437,5 ha</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zone Logistiek Park Waasland fase 2 en 5 (58,5) - Verrebroekse Plassen (146) - Vlakte van Zwijndrecht (44) - Putten weide (35) - Midas-zones (44) - Bayervlakte (35) - Saeftinge-havenuitbreidingszone (poldergedeelte) (75ha) <p>TOTAAL RSO + LSO = 478,9 ha</p>	<p>Totaal RSO: 0 ha</p> <p>Totaal LSO: 0 ha</p> <p>TOTAAL RSO + LSO = 0 ha</p>
Permanent in haven	<p>Totaal RSO: 69 ha</p> <ul style="list-style-type: none"> - Grote Kreek (22) - Wachtboezems Schijn (47) <p>Totaal LSO: 128,4 ha</p> <ul style="list-style-type: none"> - Steenlandpolder (19,2) - Haasop (84,6) - Spaans Fort, NZ-verbinding en Hoge watergang (24,6) <p>TOTAAL RSO + LSO = 197,4 ha</p>	<p>Totaal RSO: 69 ha</p> <ul style="list-style-type: none"> - Grote Kreek (22) - Wachtboezems Schijn (47) <p>Totaal LSO: 128,4 ha</p> <ul style="list-style-type: none"> - Steenlandpolder (19,2) - Haasop (84,6) - Spaans Fort, NZ-verbinding en Hoge watergang (24,6) <p>TOTAAL RSO + LSO = 197,4 ha</p>	<p>Totaal RSO: 69 ha</p> <ul style="list-style-type: none"> - Grote Kreek (22) - Wachtboezems Schijn (47) <p>Totaal LSO: 128,4 ha</p> <ul style="list-style-type: none"> - Steenlandpolder (19,2) - Haasop (84,6) - Spaans Fort, NZ-verbinding en Hoge watergang (24,6) <p>TOTAAL RSO + LSO = 172,8 ha</p>
Permanent buiten haven	<p>Totaal RSO: 517,4 ha</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kuifeend (39,5) 	<p>Totaal RSO: 517,4 ha</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kuifeend (39,5) 	<p>Totaal RSO: 687,4 ha</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kuifeend (39,5)

	Referentiesituatie 2010 (ha)	Tijdens SBP Periode 2014 – 2019 (ha)	Na uitvoering SBP (ha)
	<ul style="list-style-type: none"> - Binnenweilanden (22,4) - Ekers Moeras (16) - Bospolder (72,5) - Opstalvalleigebied fase 1 (67) - Meeuwenbroedplaats (12) - Groot Buitenschoor (159) - Galgenschoor (79) - De Zouten (50) <p>Totaal LSO: 822,4 ha</p> <ul style="list-style-type: none"> - Schor Ouden Doel (29) - Paardenschor (19) - Ketenisseschoor (62,4) - Groot rietveld (93) - Rietveld Kallo (53) - Drijdijck (48,5) - Putten West (60) - Grote Geule (100) - Doelpolder Noord (81,5) - Prosperpolder Noord (252,7) - R2-vlakte (23.3 ha) - Scheldeboorden - Poldergebieden (landbouw) (0 ha) <p>TOTAAL RSO + LSO = 1339,8 ha</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Binnenweilanden (22,4) - Ekers Moeras (16) - Bospolder (72,5) - Opstalvalleigebied fase 1 (67) - Meeuwenbroedplaats (12) - Groot Buitenschoor (159) - Galgenschoor (79) - De Zouten (50) <p>Totaal LSO: 867,4 ha</p> <ul style="list-style-type: none"> - Schor Ouden Doel (29) - Paardenschor (19) - Ketenisseschoor (62,4) - Groot rietveld (93) - Rietveld Kallo (53) - Drijdijck (48,5) - Putten West (60) - Grote Geule (100) - Doelpolder Noord (81,5) - Prosperpolder Noord (252,7) - R2-vlakte (23.3 ha) - Scheldeboorden - Poldergebieden (landbouw) (45 ha) <p>TOTAAL RSO + LSO = 1384,8 ha</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Binnenweilanden (22,4) - Ekers Moeras (16) - Bospolder (72,5) - Opstalvalleigebied fase 1 (67) - Opstalvalleigebied fase 2 (170) - Meeuwenbroedplaats (12) - Groot Buitenschoor (159) - Galgenschoor (79) - De Zouten (50) <p>Totaal LSO: 1234,4 ha</p> <ul style="list-style-type: none"> - Schor Ouden Doel (29) - Paardenschor (19) - Ketenisseschoor (62,4) - Groot rietveld (93) - Rietveld Kallo (53) - Drijdijck (48,5) - Putten West (60) - Grote Geule (113) - Doelpolder Noord (81,5) - Doelpolder Midden (184) - Prosperpolder Noord (252,7) - Prosperpolder Zuid (170) - R2-vlakte (23.3 ha) - Scheldeboorden - Poldergebieden (landbouw) (45 ha) <p>TOTAAL RSO+LSO = 1921,8 ha</p>
TOTAAL	2097,6 ha	2061,1 ha	2094,6 ha

Indien men er van uit gaat dan op rechteroever alle foerageergebied geschikt is, is momenteel 627,8 ha geschikt foerageergebied met natuurbestemming aanwezig. Na de realisatie van Opstalvalleigebied fase 2 zal dit toenemen tot 756,4 ha. Daarmee wordt voldaan aan de minimum doelstelling van 400 ha geschikt foerageergebied voor 4 broedkoppels.

Op linkeroever was tijdens de referentieperiode 2010 1469,8 ha geschikt of geschikt te maken foerageergebied aanwezig. Tijdens de duur van het SBP zal er 1433,3 ha geschikt of geschikt te maken foerageergebied beschikbaar moeten blijven:

- 1) De foerageerwaarde van de tijdelijke (ca. 750 ha) en permanente (ca.450 ha) landbouwgebieden (binnen fee) binnen en buiten havengebied is anno 2012 momenteel beperkt. Er werd met deze gebieden dan ook geen rekening gehouden in de berekening van de oppervlakte in de referentieperiode. Tijdens de duur van het SBP (mits het nemen van de maatregelen vervat onder 5.2.5.3) kan een gedeelte (naar schatting: 10%) van die landbouwoppervlakte als permanent (45 ha) of tijdelijk (75ha) geschikt foerageergebied functioneren.
- 2) Op linkeroever beslaan tijdens de referentieperiode de tijdelijke gebieden (519 ha) ongeveer 35% van de totale oppervlakte (1469,5 ha). Tijdens de duur van het SBP beslaan de tijdelijk gebieden (437,5ha) ongeveer 30,5% van de totale oppervlakte (1433,3 ha).

Indien de (geschikte of nog geschikt te maken) tijdelijke gebieden tijdens de duurtijd van het SBP zouden verdwijnen of niet geoptimaliseerd, dan rest er nog slechts 1433,3 ha – 437,5 ha= 995,8 ha als permanent foerageergebied binnen het fee op LSO. Dit is – gegeven de minimum doelstelling van 1100 ha niet voldoende om de huidige 11 broedkoppels te kunnen behouden.

Indien in het permanent poldergebied tijdens de duurtijd van het SBP geen werk wordt gemaakt van de in 5.3.2.5. vernoemde maatregelen, dan daalt dit areaal aan permanent foerageergebied tot 950,8 ha.

Om enige flexibiliteit met betrekking tot de in stand te houden oppervlakte foerageergebied tijdens de duur van het SBP in te bouwen is geopteerd om in de tabel 3 alle geschikte en nog geschikt te maken foerageergebieden binnen de fee op LSO op te nemen zodat het mogelijk blijft ten allen tijde minimaal 1100ha geschikt foerageergebied op LSO ter beschikking te hebben tijdens het SBP. Het biedt de mogelijkheid in functie van toekomstige havenontwikkelingen, die vandaag nog niet gekend zijn, en na grondige motivatie en rekening houdend met de faseringsnota natuur verschuivingen tussen tijdelijke foerageergebieden door te voeren zonder inbreuk te plegen op de doelstelling van dit ISBPP met betrekking tot geschikt foerageergebied.

Na de finalisering van de natuurkernstructuren op de linkerscheideoever zal er 1362,8 ha permanent foerageergebied (natuurgebied, permanente ecologische infrastructuur) binnen de fee gerealiseerd zijn, wat volstaat voor de huidige populatie van 11 broedpaar, maar ruim onvoldoende is om de finale doelstelling van 28-32 broedparen te kunnen borgen. Het belang van foerageergebieden binnen en buiten de fee (in gebieden zoals het Verdrongen Land van Saeftinge) voor het behalen van de IHD alsook de blijvende ondersteunende functie van de permanente onderdelen van het EI-netwerk binnen het havengebied wordt hiermee nog eens onderstreept.

Gelet op de huidige context van een ongunstige staat van instandhouding en de te behalen IHD voor Bruine kiekendief is de conclusie dan ook dat de onder 5.2.1.C. vermelde mogelijkheid om binnen de duurtijd van het SBP tijdelijk foerageergebied binnen het havengebied in te nemen grondig zal geëvalueerd worden door ANB.

6. Verslag overleg actoren over maatregelen

Hieronder wordt een eerste overzicht gegeven van de belangrijkste actoren die bepalend zijn in het realiseren en het beheer van geschikt foerageer- en broedgebied voor Bruine kiekendief. Met alle actoren heeft overleg plaatsgevonden en is er kennis genomen van de te ondernemen maatregelen binnen dit ISBPP.

GHA: ruiming waterloop Grote Kreek (deels), inrichting wachtboezems Schijn, inrichting poldergebied binnen havengebied, beheer Steenlandpolder, Haasop en Verrebroekse plassen, ...

MLSO: inrichting Haasop

GHA/MLSO: beheer LPW 2, 3, 5 in functie van foerageergebied

INFRABEL: ruiming waterloop Grote Kreek (deels)

ANB/VLM: inrichting landbouwpercelen in poldergebied (binnen en buiten havengebied) in functie van permanent, respectievelijk tijdelijk foerageergebied

Stad Antwerpen: ruiming waterloop Grote Kreek(deels)

Natuurpunt: beheer cluster Kuifeend / Grote Kreek,...

VMM: inrichting wachtboezems Schijn

GHA/MLSO/NV Katoennatie: ontbossing en inzaaiing terreinen Bayervlakte in functie van foerageergebied

7. Begroting, planning en prioritering

Maatregel	Verantwoordelijke	Timing	Kostenraming	Prioriteit
Beheer leefgebied				
Ruiming waterlopen Grote Kreek	GHA, Infrabel, Stad Antwerpen	2013	Bestek opgemaakt door verantwoordelijke beheerders (ieder voor zijn deel) Deels uitgevoerd in 2012.	x
Herziening waterpeilbeheer Grote Kreek	Natuurpunt	2013, na voltooiing ruimingswerken	Eigen middelen NP	x
Beheer rietvegetaties Grote Kreek (maaïen)	Natuurpunt	Gefaseerd op basis van 4-7 jarige cycli, in kader van uitvoering goedgekeurd beheerplan	Eigen middelen NP	
Opmaak inrichtingsvisie Wachtboezems Schijn	Natuurpunt / GHA / VMM	reeds uitgevoerd	In kader van bestaande overeenkomst NP/GHA	x
Inrichting Wachtboezems Schijn	GHA / VMM	In functie van aanleg Logistiek Park Schijns		
Plaatsing stuw steenlandpolder Noord	Infrabel	Na beëindiging spoorwegwerken		
Waterpeilbeheer Steenlandpolder	GHA	2014		1
Rietbedbeheer en verstruweling tegenaan op niet-riet delen ifv foerageermogelijkheden in Steenlandpolder	GHA	2014		1
Inrichting 12 ha in Haasop	MLSO	2013	MLSO	1
Beheer rietvegetaties	GHA	In uitvoering		

Maatregel	Verantwoordelijke	Timing	Kostenraming	Prioriteit
(maaïen / begrazing) en verstruweling niet-riet zones tegengaan in de Haasop				
Verruiging van het riet tegengaan in Verrebroekse plassen ifv geschikt broedgebied	GHA	2014		1
Optimalisatie beheer braakliggende en beboste terreinen Bayervlakte ifv geschikt foerageergebied	GHA, MLSO, NV Katoennatie	2014		1
Beheer riet en niet-riet zones ifv geschikt foerageergebied in LPW fase 2 en 5	GHA, MLSO	2014		1
Verhogen van structuurvariëteit in poldergebieden binnen en buiten havengebied	GHA, ANB	2015		2
Studie Optimalisatie methodologie voor rietontwikkeling	Natuurpunt	2013	In kader van bestaande overeenkomst NP/GHA	
Standstill				
Bewaken standstill rietvegetaties in de geselecteerde broedlocaties in havengebied (Haasop, Steenlandpolder-Zuid, Verrebroekse plassen, Grote Kreek, Binnenmoeras en Verlegde Schijns)	ANB	doorlopend	In kader van advisering / beoordeling vergunningsprocedures	x

Maatregel	Verantwoordelijke	Timing	Kostenraming	Prioriteit
Bewaken standstill foerageergebieden in havengebied (Verrebroekse plassen, Vlakte van Zwijndrecht, Putten weide, Mida, Saeftingezone, gedeelte LPW en gedeelte Bayervlakte)	ANB	doorlopend	In kader van advisering / beoordeling vergunningsprocedures	x

8. Controle en evaluatie (monitoring)

8.1. Methodologie

Indicator	A – goed	B – voldoende	C - gedegradeerd	Referentie
populatiegrootte	≥ 30 broedparen per kernpopulatie	20 - 30 broedparen per kernpopulatie	< 20 broedparen per kernpopulatie	best professional judgement; Adriaensen et al. 2005; Kalkhoven et al. 1995; Pouwels et al. 2002
broedsucces	jaarlijks gemiddeld ≥ 3,1 uitgevlogen jongen per nest in een gebied gedurende de laatste 5 jaar	jaarlijks gemiddeld 1,9 - 3,1 uitgevlogen jongen per nest in een gebied gedurende de laatste 5 jaar	jaarlijks gemiddeld < 1,9 uitgevlogen jongen per nest in een gebied gedurende de laatste 5 jaar	Eilmauer 2005; Glutz 1987

Indicator	A – goed	B – voldoende	C - gedegradeerd	Opmerkingen	Referentie
Biotoop	Grote open landschappen (riet- en moerasvegetaties, valleigebeden, polders,...) met combinatie van voldoende nestgelegenheid en geschikte foerageergebieden: MOERASSEN: [Nestplaats]: Uitgestrekte, ononderbroken rietvelden en moerassen met dichte bedden van vegetatie en weinig bomen; [foerageergebied]: voldoende groot (onverstoorde) moerasgebied in de buurt van open water en met veel voedsel (vogels en kleinere zoogdieren) AGRARISCHE GEBIEDEN: [Nestplaats]: ≥ 2m brede rietkragen of andere randzones langs	MOERASSEN: [nestplaats + foerageergebied] allerlei moerasvegetatie, al dan niet nabij open water AGRARISCHE GEBIEDEN: [nestplaats] hooilanden of korenvelden waarin aan actieve nestbescherming wordt gedaan [foerageergebied] weilanden en korenvelden met voldoende voedsel	meer gesloten, versnipperde of verboste landschappen waar de combinatie geschikte nestgelegenheid en geschikte foerageergebieden afwezig is; MOERASSEN: verboste rietvelden; AGRARISCHE GEBIEDEN: intensieve landbouwgebieden zonder geschikte randzones/rietkragen	De soort kan tot op ongeveer 5 km van het nest jagen. Geschikte nestgelegenheid is een probleem voor Bruine kiekendief in Vlaanderen; de soort broedt bij ons vaak in suboptimaal	Cramp 1980

	graslanden of korenvelden; [foerageergebied]: vochtige weilanden en cultuurlanden (met voorkeur voor korenvelden) met veel voedsel.			habitat, met weinig succes.	
Vegetatie(structuur)	Minder dan 10 bomen per ha	Minder dan 10 bomen per ha	meer dan 10 bomen per ha		Cramp 1980
Waterniveau	Fluctuaties < 10 cm tijdens broedseizoen; voldoende hoog waterniveau op nestplaats tijdens broedseizoen, als barrière tegen grondpredatoren	Fluctuaties < 10 cm tijdens broedseizoen; voldoende hoog waterniveau op nestplaats tijdens broedseizoen, als barrière tegen grondpredatoren	fluctuaties ≥ 10 cm tijdens broedseizoen; onvoldoende hoog waterniveau op nestplaats tijdens broedseizoen		Cramp 1980
Oppervlakte	[nestplaats] ≥ 10 ha geschikte moerasvegetatie per broedpaar; [foerageergebied] ≥ 200 ha geschikt foerageergebied per broedpaar	[nestplaats] 5 - 10 ha geschikte moerasvegetatie per broedpaar; [foerageergebied] 100 - 200 ha geschikt foerageergebied per broedpaar	[nestplaats] < 5 ha geschikt rietland en moeras per broedpaar; [foerageergebied] < 100 ha geschikt habitat per broedpaar		best professional judgement; Adriaensen et al 2005; Courtens & Kuijken 2004; Cramp 1980;
Verstoring	Binnen 100 meter van nestplaats weinig of geen menselijke verstoring. In bredere omgeving (< 600 m) geen grote verstoring (bv. jacht, duivenkanonnen)	Enkel zachte recreatie in bredere omgeving (< 600 m) van nestplaats (bv. wandelen, fietsen, ...)	herhaalde of langdurige verstoring binnen 100 meter van de nestplaats; jacht binnen 600 m van nestplaats		Spanoghe et al 2003; Keulen et al 2006; best professional judgement
Beheer	Minstens 30 % van rietveld niet gemaaid (cyclisch beheer). 70 % van rietveld niet ouder dan 6 jaar.	Minstens 30 % van rietveld niet gemaaid (cyclisch beheer). 70 % van rietveld niet ouder dan 6 jaar.	< 30 % van rietveld niet gemaaid (geen cyclisch beheer); 70 % ouder dan 6 jaar		Cramp 1980

8.2. Planning

De monitoring van broedgevallen van Bruine kiekendief en alle meeliftende broedvogels op linker- en rechteroever maakt deel uit van de monitoringsopdracht die INBO en NP voor LSO sinds 2003 en voor RSO sinds 2009 jaarlijks uitvoert in opdracht van ANB. In beide gevallen staat INBO in voor de monitoring van habitatkwantiteit en kwaliteit. Resultaten worden jaarlijks gerapporteerd in de monitoringsverslagen van INBO. De continuering van deze monitoringsopdracht is voorzien in de afsprakennota's rond de uitvoering van het MMHA.

In de jaarlijkse rapportering over de voortgang van het SBP Antwerpse haven zullen de resultaten van bovenstaande monitoring meegenomen worden alsook de rapportering met betrekking tot de standstill doelstellingen binnen havengebied.

9. Referenties

Adriaens, P. & Ameeuw, G. (red) (2008). Ontwikkeling van criteria voor de beoordeling van de lokale staat van instandhouding van de vogelrichtlijnsoorten. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2008 (36). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

ANB (2009). Gewestelijke doelstellingen voor de habitats en soorten van de Europese Habitat- en Vogelrichtlijn voor Vlaanderen.

Anselin, A. en Vermeersch G. (2010). Soort in de Kijker: Bruine kiekendief. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Beemster N., van der Hut R.M.G., Koks B.J. & Trierweiler C. (2011). Foeragerende kiekendieven in en rondom de Oostvaardersplassen. A&W rapport 1581. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwalden.

Brenninckmeyer A., Beemster N & Bos D. (2006). Foerageermogelijkheden voor kiekendieven en herbivore watervogels rond de Oostvaardersplassen. A&W rapport 726. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwalden.

Cramp S. & Simmons K. E. L. (eds.) (1980). The Birds of the Western Palearctic, Vol. II. Oxford University Press, Oxford.

Gyselings et al. (2004-2012). Monitoringsverslagen linker- en rechteroever. In de reeks: Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Hagemeijer W. J. M. & Blair M. J. (eds.) (1997). The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. T&AD Poyser, London

Vermeersch G., Anselin A., Devos K., Herremans M., Stevens J., Gabriëls J & Van Der Krieken B. (2004). Atlas van de Vlaamse Broedvogels 2002-2004. Mededelingen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 23. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel

Werkgroep Strategisch Plan Linkerscheldeoever (april 2004). Geactualiseerde principes strategisch plan linkerscheleoever. Studiegroep Omgeving i.o.v. Provincie Oost-Vlaanderen

